

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΜΕ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛ. 72.18.308

1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1996

ΑΡΙΘ. 16

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Προσωπογραφία του αγίου Νεκταρίου.
— Μητροπ. Πατρών Νικοδήμου, Μηνύματα Μεγάλης Έβδομάδος.
— Ίω. Φουντούλη, Απαντήσεις σε λειτουργικές, κανονικές και άλλες απορίες. — Πρωτοπρ. Ίωάν. Άθ. Αντωνοπούλου, Τò ἐγκόλπιον του νεωκόρου. — Άλ. Μ. Σταυρόπουλου, Στόν άσπερισμό τής ελπίδας.
— Παναγ. Θ. Παπαθεοδώρου, Λόγος άμετάφραστος. — Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Η ΙΔ' Κατήχησις πρόσ φωτιζομένους. — Άποστόλου Άντουλάτου, Η μετάβαση από την άωνυμία στην έπωνυμία στην Όρθόδοξη άγιογραφία. — Φς, Τò βιβλίο. — Άρχμ. Μ. Φ., Έπισημάνσεις.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Άθήνα, Ίασιόν 1 - Τηλέφωνο
72.10.734 • Προϊστάμενος Τυπο-
γραφείου: Σωκράτης Μαυρογόνα-
τος, Ήπειρου 132 - Πέραμα.

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Του κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Α'

Την 9η Νοεμβρίου όλες άνεξαιρέτως οί Όρθόδοξες Έκκλησίαι τιμούν και έορτάζουν τή μνήμη του λαοφιλοϋς αγίου Νεκταρίου, έπισκόπου Πενταπόλεως (Αιγύπτου) του Θαυματουργού. Κατά τò τρέχον έτος 1996 ó έορτασμός αυτός έχει ιδιαίτερη αίγλη, διότι έξ άφορμής τής 150ετηρίδος τής γεννήσεως αυτού, ó Σεβασμώτατος Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών, Αιγίνης, Έρμιόνης και Τροιζηνίας κ. Έερόθεος με καταπληκτική έπιμέλεια και κοπιαστική φροντίδα ώργάνωσε διάφορες λατρευτικές και έορταστικές εκδηλώσεις και δύο μεγάλα διορθόδοξα συνέδρια στην Έερά Μονή Άγίας Τριάδος (άγιου Νεκταρίου) Αιγίνης. Για τες εκδηλώσεις αυτές θα δημοσιευθή έκτενές Χρονικό στο περιοδικό «Έκκλησία».

Τά γνωρίσματα τής προσωπικότητας και του πολυσχιδούς και πολυδιαστάτου έργου του Άγιου Νεκταρίου είναι τόσον πολλά, ώστε δέν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν στα όρια του παρόντος εύσυνόπου δημοσιεύματος. Είναι χαρακτηριστικό, ότι οί εισηγήσεις και συζητήσεις στα μνημονευθέντα άξιόπαινα δύο μεγάλα συνέδρια παρουσίασαν μόνον μερικά εκ των ψηγμάτων του χρυσοϋ, τά όποία θα ήταν δυνατόν να έξαχθούν εκ του άνεξαντλήτου χρυσοφόρου πνευματικού μεταλλείου τής προσωπικότητας, τής δράσεως και των άναριθμήτων μεγάλων συγγραμμάτων, μικρών δημοσιευμάτων και έπιστολών του αγίου Προστάτου τής Αιγίνης, ό όποιος άληθώς άναδείχθηκε νέος Πατήρ τής Όρθοδόξου Έκκλησίας και «θαυματοβρύτης Άγιος του αιώνός μας», συνεχιστής τής παραδόσεως των μεγάλων Έκκλησιαστικών Πατέρων και Άγίων.

Παραλείποντες γνωστές βιογραφικές λεπτομέρειες και έπιχειρούντες ένα άπλό σχεδιάσμα τής προσωπογραφίας του Άγιου Νεκταρίου, θα ήμπορούσαμε, χωρίς άυστηρή συστηματική κατάταξι, να ύπενθυμίσωμε δειγματοληπτικώς μερικά από τά άδρα χαρακτηριστικά στοιχεία τής ταυτότητός του.

Ό Άγιος Νεκτάριος άκτινοβόλησε και καταλάμπει όλόκληρη τήν Όρθοδοξία με τήν Τριαδοκεντρική (Θεοκεντρική, Χριστοκεντρική, Πνευματοκεντρική) και Έκκλησιοκεντρική ευσέβειά του. Άπό τήν πλήρη δυσκολιών παιδική του ήλικία είχεν έντονο ιεραποστολικό ένδιαφέρον και άναζητούσε τρόπους για τή μετάδοσι του λόγου του Θεοϋ και του φωτός του Ευαγγελίου.

Με αδιάλειπτη νοερή προσευχή, αδιάκοπη περιουλλογή, αυτόσυγκέντρωσι και ύποδειγματική μοναστική άσκησι υπεδαύλιζεν άδιακόπως την διά-
 πυρη αγάπη του προς τον Σωτήρα Χριστό και την Έκκλησία. Στά έντονα θρησκευτικά βιώματά του ήταν έκδηλη ή έναρμόνιαις των νοητικών, συναισθηματικών και βουλευτικών σκιρτημάτων της ψυχής του. Ήταν βαθύς γνώστης, άκαταπόνητος χρήστης και φωτισμένος έρμηνευτής της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης. Συνεχώς έδρευε τα ώραιότερα άνθη από τους λειμώνες της διδασκαλίας των Πατέρων και Έκκλησιαστικών Συγγραφέων και διήνθιζε με αυτά τον γραπτό και προφορικό του λόγο. Ώς άριστος λειτουργός, μύστης και μυσταγωγός μεταρσιωνόταν και μεταρσίωνε στίς υπεργήνινες σφαίρες της αναγωγικής και μυσταγωγικής λειτουργικής και μυστηριακής ζωής της Έκκλησίας. Έντροφούσε και εύρισκε πνευματικήν αγαλλίασι, «πληρούμενος» συνεχώς «έν Πνεύματι, λαλών έαυτώ ψαλμοίς και ύμνοις και ώδαίς πνευματικαίς, άδων και ψάλλον έν τή καρδιά αυτού τώ Κυρίω, εύχαριστών πάντοτε ύπερ πάντων έν όνόματι του Κυρίου ήμών Ίησου Χριστού τώ Θεώ και Πατρί» (Έφ. ε', 19-20). Ο ίδιος παρήγαγε πολλά νέα δείγματα της απηλλαγμένης από άκρότητες έλληνορθόδοξου έκκλησιαστικής ποιήσεως και μουσικής και συνετέλεσε στην άνάπτυξι της γενικώτερας μουσικής παιδείας.

Ο πολυτάλαντος Άγιος Νεκτάριος διεξωγράφισε με γλαφυρότητα την διακονική άποστολή του έπισκόπου και όλων των βαθμίδων της Ιερωσύνης. Έξύμνησε τό ποιμαντικό ιδεώδες και τό μετέδωκε σε γενεές ύποψηφίων κληρικών όχι μόνον μέσα στην Ριζάρειο Έκκλησιαστική Σχολή, αλλά και εκτός αυτής. Αγωνίσθηκε για την άνύψωσι της ποιητικής στάθμης της έκκλησιαστικής εκπαιδεύσεως. Επί πλέον κατεπολέμησε τον άναλφαβητισμό και συνιστούσε την ίδρυσι σχολείων. Άξιοσημείωτος είναι και ό πόθος του να ίδρύση στην Αίγινα «Θεολογικόν Σπουδαστήριον». Όπως έγραφε στην Ήγουμένη Ξένη, ήθελε να τό αφήση, «όπως, εάν ό Θεός τό εύλογήση και άναδειχθή φάρος φωτίζων την Ελλάδα πάσαν, να φροντίξη (τουτο) και περι της Μονής (της Αγίας Τριάδος)». Και χαρακτηριστικώς προσθέτει ό Άγιος στην έπιστολή αυτή: «Ο σοφώτερος και ό πρεσβύτερος (μέσα στο Σπουδαστήριον αυτό) θ' αναλαμβάνη την προστασίαν της Μονής, ίνα ή Μονή και μετά την κοίμησίν μου έχη τινά προστάτην και όπαδόν των αρχών μου». (Πιστεύομε, ότι ό Άγιος Ύδρας είναι ό πλέον κατάλληλος για να πραγματοποιήση τον πόθο αυτό του Αγίου).

Ο Άγιος Νεκτάριος ήταν άληθώς, όπως λέγει ό ύμνογράφος, «της θεολογίας ή κιθάρα». Ήταν ό με Πατερικήν έννοια «θεοφόρος θεολόγος», που είχεν όχι άκαδημαϊκήν ή νοσηριαρχικήν, αλλά μυστικήν έμπειρικήν και βιωματικήν έπαφή με την θεία άτμόσφαιρα της Θείας Χάριτος, της «καινής κτίσεως» (Β' Κορ. ε' 17) και της έν Χριστώ κοινωνίας των προσώπων. Βρισκόταν σε συνεχή ζωντανή έπαφή με την έκπαγλη και άπαστρούπτουσα άχειροποίητη εικόνα του Κυρίου. Με τους λόγους και την ζωήν του διεκήρυττεν: «Ο άκηκόαμεν, ό έωράκαμεν τοίς όφθαλμοίς ήμών, ό έθεασάμεθα και αί χείρες ήμών έψηλάφησαν... μαρτυρούμεν... και άπαγγέλλομεν ύμίν, ίνα και ύμεις κοινωνίαν έχητε μεθ' ήμών» (Α' Ίωάν. α' 1-3).

Ο άναβλύζων τό νέκταρ της εύσεβείας «άληθής του Χριστού Ίεράρχης, Νεκτάριος ό όσιος» ήταν άστηρός τηρητής και θεματοφύλαξ της κανονικής τάξεως και των κανονικών διατάξεων της Έκκλησίας, ζητών από τις μοναχές και από όλους την πιστή έφαρμογή τους. Επίσης έπιδοκίμαζε και εύχόταν την ύπό την αιγίδα του Σεπτού Οικουμενικού Πατριαρχείου άνάληψι πρωτοβουλιών προς διεξαγωγήν θεολογικών συζητήσεων για την έξέτασι του δυνατού της «θεαρέστου ένώσεως» και της άποκατάστασεως της ένότητος των χωρισμένων Έκκλησιών, της Όρθοδόξου Άνατολικής και της Ρωμαιοκαθολικής Δυτικής, τις όποιες μάλιστα δεν δίσταζε να χαρακτηρίξη ως «κασιγνήτους (= όμομήτριες) άδελφάς».

Ο Άγιος Νεκτάριος τόνιζε ότι «πέστη ό καιρός της συνδιαλλαγής και της ένώσεως και της από κοινού ένεργείας κατά των παντοίων πολεμίων της Μιάς, Αγίας, Καθολικής και Άποστολικής Έκκλησίας». Για να πραγματοποιηθή ό ιερός αυτός σκοπός επιβάλλεται «ή αναζήτησις της άληθείας και μόνης αυτής» για τα αίτια του σχίσματος και για τους τρόπους της άρσεως αυτών και των έμποδίων, που έπιπροσθούν στην άποκατάστασι της ένότητος. Άναζητών την άλήθεια αυτή προσωπικώς και ό Άγιος Νεκτάριος συνέγραψε τό θαυμάσιο έργο «Μελέτη ιστορική περι των αίτιών του σχίσματος, περι της διαιωνίσεως αυτού και περι του δυνατού ή άδυνάτου της ένώσεως των δύο Έκκλησιών της Άνατολικής και της Δυτικής». Όπως έγραψε σε έπιστολή του, ή συγγραφή αυτή έγινε «μετά πόθου και άφοσιώσεως» προς την αναζήτησι της άληθείας, ως προϋποθέσεως άποκατάστασεως της ένότητος. Γενικώς ό Άγιος κατεδίκαζε ρητώς όποιονδήποτε δογματικό «μινιμαλισμό», την άντορθόδοξη «Θεωρία των κλάδων» και όποιονδήποτε συμβιβασμό με τις αίρετικές αποκλί-

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν κ. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ

14. Ο Δ' ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΥ

«Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;» (Ματθ. κζ' 46)

Ὅλοι Τὸν ἔχουν ἐγκαταλείψει. Οἱ μαθηταὶ Του διεσκορπίσθησαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος πρὸ ὀλίγου ὑπέσχετο ὅτι πρὸς χάριν Του ἦτο ἔτοιμος «καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι», καὶ αὐτὸς Τὸν ἔχει ἤδη ἀρνηθῆ κατ' ἐπανάληψιν καὶ μὲ ὄρκον.

Εἶναι λοιπὸν μόνος. Καὶ Τὸν περιβάλλουν οἱ ἄσπονδοὶ ἐχθροὶ Του, καὶ ἓνα πλῆθος λαοῦ εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἄρχοντές του κατώρθωσαν νὰ ἐμπνεύσουν τὰ πλέον ἄγρια καὶ θηριώδη αἰσθήματα ἐναντίον Του.

Εἶναι μόνος, καὶ διέρχεται τὰς τελευταίας ἀγωνιώδεις στιγμὰς Του ἀσυντρόφευτος. Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν Τὸν βλέπει προφητικῶς ὁ Ψαλμῳδός· καὶ Τὸν ἀκούει νὰ λέγῃ· «ὑπέμεινα συλλυπούμενον καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντας καὶ οὐχ εὐρον» (Ψ. ξη' 21)!

Πράγματι· δὲν εὐρίσκειται κανεὶς νὰ Τὸν ἀνακουφίσῃ. Νὰ σπογγίσῃ τὸν κρῦον ἰδρώτα τοῦ προσώπου

Του, τὴν ὥραν τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ ἐγγίζοντος θανάτου. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ Τοῦ δεῖξῃ ἀγάπην, ὅταν τὸν πνίγουν οἱ πόνοι καὶ τὰ δάκρυα. Δὲν βλέπει ἄλλον πλησίον Του, εἰ μὴ «τὴν Μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστώτα ὃν ἠγάπα».

Τὸν ἀντίον συνωθοῦνται παρὰ τοὺς πόδας Του οἱ ἀνάληγοι ἐχθροὶ Του, καὶ παρακολουθοῦν ἄσπλαγχνα τὸ θῦμά των εἰς τὸ μαρτύριόν του ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν. «Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν». «Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρχιερεῖς ἐνέπαιζον μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων». Ἄλλὰ «καὶ εἰς ἐκ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτόν».

Εἰς πόσους αὐτὸς ἐσπλόγγισε τὰ δάκρυα! Πόσους ἀνθρώπους ἀσχονίας εἶχεν εὐεργετήσῃ! Καὶ πόσῃ χαρὰν καὶ παρηγορίαν εἶχε σκορπίσει! Καὶ τώρα, εἰς τὸν ἰδικόν Του πόνον δὲν Τοῦ παραστέκει κανεὶς, ἐκτὸς μερικῶν εὐαισθητῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς λυγμούς των περισσότερον Τοῦ ἐπαυξάνουν τὸ μαρτύριον.

Εἶναι μόνος μέσα εἰς ἓνα ὠκεανὸν ὀδύνης καὶ βασάνου. Μόνος μέσα εἰς ἓνα κατακλυσιμὸν ὕβρεων

σεὶς ἐκ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐμενεὶν ἀκλόνητος στὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ πίστι καὶ ἀπέκρουε τὴν — ἔστω «κατὰ ἰῶτα ἐν ἡ μίαν κεραίαν» (Ματθ. ε' 18) — συρρίκνωσι αὐτῆς. Στὰ βιβλία του ἀναιροῦσε πειστικῶς τὶς κακοδοξίαις τῶν ἑτεροδόξων καὶ σιγμάτιζε τὶς πρὸς τὸ ἀπαράδεκτο «πρωτεῖο ἐξουσίας» συνδεόμενες παπικὲς παρεκτροπές.

Ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν ἐμπόδιζαν νὰ εἶναι ξένος πρὸς κάθε μισαλλοδοξία καὶ νὰ ἐκφράζεται πάντοτε μὲ εὐγένεια καὶ λεπτότητα γιὰ τὰ ἡγετικά στελέχη τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως καὶ νὰ συνιστᾷ τὴν διαλογικὴ ἐπικοινωνία μὲ αὐτὲς σὲ ἀμύσφαιραν εὐλικρινοῦς ἀγάπης. Ἦταν μμητῆς τοῦ κατ' ἐξοχὴν μελετωμένου ἀπὸ αὐτὸν ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος, ἀναφερόμενος ἀκόμη καὶ στοὺς κλονίζοντες τὴν Ὁρθόδοξη Χριστολογία καὶ Ἐκκλησιολογία αἰρετικούς (τοὺς «Ἀνομοίους»), τολμοῦσε νὰ λέγῃ: «Χεῖρα αὐτοῖς ὀρεξώμεν (= τεινώμεν) μετὰ πολλῆς τῆς ἐπεικειᾶς πρὸς αὐτοὺς διαλεγόμενοι» (Ὁμιλία η' εἰς

τὴν Γένεσιν, Μigne Ἐ.Π. 73, 72). «Μὴ τοίνυν πρὸς ἐκείνους ἀγριαίνωμεν, μηδὲ θυμὸν προβαλλώμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἐπεικειᾶς αὐτοῖς διαλεγώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἐπεικειᾶς καὶ πραότητος ἰσχυρότερον» (Λόγος α' κατὰ τῶν Ἀνομοίων, Μigne Ἐ.Π. 48, 708). «Παρακαλῶ, προσθέτει, πάντας ὑμᾶς, καθάπερ τοὺς φρενίτιδι παραπεσόντας νόσῳ καὶ παραπαίοντας, κατὰ δύναμιν τὴν ὑμετέραν πειρασθαι θεραπεύειν μετὰ προσηνεῖας καὶ ἐπεικειᾶς αὐτοῖς διαλεγόμενους» (Λόγος β' κατὰ τῶν Ἀνομοίων, Μigne Ἐ.Π. 48, 718). Ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος δὲν δίστασε νὰ στείλῃ σὲ Ρωμαιοκαθολικούς καὶ τὸ βιβλίον του «Κεκραγᾶριον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγίουστίνου», τὸ ὁποῖο, — ὅπως ἔγραφε μᾶλλον σὲ σχῆμα κάποιας ρητορικῆς ὑπερβολῆς —, θὰ ἠμποροῦσε ἀπὸ Ὁρθοδόξους καὶ Ρωμαιοκαθολικούς νὰ χρησιμοποιητῆι ὡς «σύνδεσμος προκαταρκτικὸς τῶν Χριστιανῶν, ὡς βιβλίον κοινῆς λατρείας καὶ προσευχῆς».

(Συνεχίζεται)

καὶ ὄνειδισμῶν καὶ ἀτιμίας. Μόνος μέσα εἰς τὴν ἀφόρητον κάμινον τοῦ φρικτοτέρου μαρτυρίου.

* * *

Καὶ ὅμως δι' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐκφράζει παράπονον. Ὅχι δὲν παραπονεῖται:

διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ δολίου μαθητοῦ Του Ἰούδα·

διὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ φιλάτου Του Πέτρου·

διὰ τοὺς διασκορπισθέντας καὶ πανικοβληθέντας μαθητάς Του·

διὰ τὴν ὄλην ἐκείνην διαπόμπευσιν πρὸς ὑπέστη ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ῥωμαίους·

διὰ τοὺς ἐμπυτισμοὺς καὶ τὰ ραπίσματα·

διὰ τὴν μαστίγωσιν καὶ τὸ φραγγέλιον·

διὰ τὴν πορφυρᾶν χλαίναν, τὸν ἀκάνθινον στέφανον, τὸν κάλαμον, τὸν σπόγγον, τὸ ὄξος καὶ τὴν χολὴν,

διὰ τὰ καρφιά καὶ τὴν λόγχην·

δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον.

Δι' ὅλα αὐτὰ εἶχεν εἶπει πρὸς τοὺς μαθητάς Του προειδοποιητικῶς καὶ μὲ πλήρη ψυχραιμίαν·

«Ἴδου ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε, ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφήτε».

Μποροῦσε ὅμως τότε, εἰς τὴν προειδοποίησιν ἐκείνην νὰ προσθέτῃ· «καὶ οὐκ εἰμι μόνος, ὅτι ὁ Πατήρ μετ' ἐμοῦ ἐστι» (Ἰω. ις' 32). Παρ' ὄλην τὴν ἐγκατάλειψιν, ἠσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο μόνος. Ἐφ' ὅσον ἦτο μαζύ Του ὁ ἐπουράνιος Πατήρ, Τοῦ ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ μὴ αἰσθάνεται μόνωσιν.

Πράγματι· ἀρκεῖ νὰ ἔχη κανεὶς μαζύ του τὸν Θεόν· καὶ εἰς τὰς κρισιωτέρας στιγμὰς, ὅποιος αἰσθάνεται κοντά του τὸν Θεόν, ἔχει τὸν ἰσχυρότερον παράγοντα διὰ νὰ στηριχθῇ.

Ἐν ὅσῳ λοιπὸν ὁ Κύριος ἔχει τὴν συμπαράστασιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς Του, δὲν χρειάζεται ἄλλο στήριγμα.

Ἀνεβαίνει τὸν μαρτυρικὸν δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ. Δέχεται τὰ σιδερένια καρφιά νὰ τοῦ διατρυποῦν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Καὶ ὑπομένει τοὺς φρικτοὺς καὶ ἀφορητοὺς πόνους πρὸς Τοῦ δημιουργεῖ τὸ κάρφωμα καὶ τὸ κρέμασμα ἐκεῖνο καὶ τοὺς σφαδασμοὺς τοῦ σώματος, ὅταν ὑψώνετο καὶ ἐστήνετο ὁ σταυρός, καὶ ὅταν ἔμενε μετέωρος καὶ αἰμόφυρτος καὶ ἐσπάρασεν ἐπ' αὐτοῦ.

Δέχεται ἀκόμη καὶ τὰ ἄλλα ὀδυνηρότατα πλήγματα πρὸς κατέφερον ἐναντίον Του τὰ ἀνηλεῆ στόματα τῶν σαρκαζόντων δημίων Του, αἱ πικραὶ γλώσσαι τῶν ὄνειδιζόντων ἐχθρῶν Του, καὶ τὰ φαρμακερὰ χεῖλη τοῦ ἀγνώμονος λαοῦ.

Ἀπὸ τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν ἐμπαιζόντων τὸ δρᾶμά Του ἐξήλθε καὶ ἓνας βαρύτερος λόγος, πρὸς Τὸν ἐπλήγωσε περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἠθέλησαν νὰ Τοῦ διαμφισβητήσουν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀχώριστον μετ' Αὐτοῦ παρουσίαν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς Του. Καὶ τί τοῦ λέγουν;

«Πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεόν, ῥυσάσθω νῦν αὐτόν, εἰ θέλει αὐτόν· εἶπε γὰρ ὅτι Θεοῦ εἰμι υἱὸς» (Ματθ. κζ' 43).

Θὰ τοῦ ἦτο ἀσυγκρίτως προτιμότερον νὰ Τὸν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀτμόσφαιραν, ἔξω ἀπὸ τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἀποθνήσκομεν ἀπὸ ἀσφυξίας, παρὰ νὰ Τοῦ εἶπουν ὅτι εὐρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· νὰ τοῦ εἶπουν δηλ. ὅτι ὁ Ἐπουράνιος Πατήρ δὲν σε ἀγαπᾷ, δὲν σε ἀναγνωρίζει ὡς Υἱόν Του.

Διότι ἦτο τόση ἡ ἀφοσίωσίς Του πρὸς τὸν Πατέρα, ὥστε ἐγένετο «ὕπνηκος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Καὶ τὸ γεγονός· ὅτι ἠσθάνετο ὅτι ἀνταγαπᾶται ἀπὸ τὸν Πατέρα Του καὶ εἶναι ἀχώριστα ἠνωμένος μαζύ Του, ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ ἀπλώνεται εἰς τὴν ψυχὴν Του ἀπόλυτος γαλήνη καὶ νὰ ἐκδηλώνεται αὐθόρμητα εἰς τὰ ἔργα χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου Του, παρ' ὅλους τοὺς πόνους καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ σταυροῦ.

* * *

Ἄλλ' ἰδοῦ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι τώρα ὁ Μάρτυς τοῦ Γολγοθᾶ δοκιμάζει εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας Του ἓνα αἶσθημα, πρὸς Τὸν πληγώνει πολὺ βαθεῖα.

Τὸν ἐγκατέλειπε καὶ ὁ Πατήρ Του τὴν ὥραν τῆς μεγάλης Του ἀγωνίας!

Ὡ! αὐτὸ τοῦ στοιχίζει περισσότερο ἀπὸ ὅλα ὅσα ἐδοκίμασε καὶ ὑπέστη ἀπὸ τῆς Γεθσημανῆ μέχρι τοῦ Γολγοθᾶ.

Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους Του, μὲ τὴν σκέψιν μόνον ὅτι ἐπίκειται τὸ σκληρὸν μαρτύριον τῆς σταυρικῆς θανατώσεώς Του, ἐβόησε πρὸς τὸν Θεόν·

«Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα»·

Καὶ ὁ οὐρανὸς ἀκούει τότε τὴν φωνὴν Του. Καὶ ἀνταποκρίνεται. Καὶ ἦλθε φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· «Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω».

Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ὥρων, κατὰ τὴν ἀγωνίαν Του εἰς τὴν Γεθσημανῆ, πάλιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ «ᾤφθη αὐτῷ ἄγγελος ἐνισχύων αὐτόν» (Λουκ. κβ' 43).

Τώρα ὅμως; Ὁ οὐρανὸς φαίνεται κατὰκλειστος. Καὶ ὁ Πατήρ ὁ ἐπουράνιος ἀπέσυρε τὸ βλέμμα Του ἀπὸ τὸν σφαγιαζόμενον Ἀμνὸν τὸν αἴροντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἐχει ἀφήσει ἐλεύθερον τὸν διάβολον νὰ στρέψῃ ὅλας του τὰς πονηρὰς δυνάμεις ἐναντίον τοῦ Ἐσταυρωμένου.

Θὰ μποροῦσε νὰ Τοῦ στείλῃ «πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων», διὰ νὰ Τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀνόμων ἐκείνων. Ἀλλὰ ἀφίνει τὴν λυσσώδη κακίαν νὰ μαινεται ἐναντίον τοῦ Ἀθῶου. Νὰ ἀσχημονῇ καὶ νὰ κακουργῇ εἰς βάρος τοῦ Ἀναμαρτή-

του. Διότι Αὐτὸς τώρα «αἶρει τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου». Αὐτὸς σηκώνει τὸ βάρος ποὺ ἔπρεπε νὰ φέρωμεν ἡμεῖς. Τὸ βαστάζει Ἐκεῖνος ὡς ἀντιπρόσωπος καὶ ἐγγυητῆς μας.

Διὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δὲν βλέπει αὐτὴν τὴν ὥραν τὸν Υἱὸν Του. Ἐνῶ ἀντικρῦζει τὸν Ἐσταυρωμένον, βλέπει νὰ εἶναι ἐπάνω Του τὸ ἀκάθαρτον καὶ ἐπικατάρατον φορτίον, ἡ ἁμαρτία τοῦ κόσμου. Καὶ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπόν Του ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος.

Αὐτὴν τὴν ὥραν ὁ Ἀναμάρτητος Χριστὸς, «Ὁς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» ἔχει ἐπωμισθῆ τὰς ἁμαρτίας μας. Καὶ ἔγινε Αὐτὸς «ἐπικατάρατος, κρεμáμενος ἐπὶ ξύλου», διὰ νὰ ἐπακολουθήσουν εἰς ἡμᾶς αἱ εὐλογίαι καὶ χάριτες τοῦ οὐρανοῦ.

* * *

«*Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;*», φωνάζει ὁ Ἐσταυρωμένος. Καὶ μὲ τὴν κραυγὴν Του αὐτὴν ὁ Κύριος στρέφεται πρὸς τὸν Θεόν. «*Θεέ μου, Θεέ μου,*», λέγει. Τὴν ὥραν τῆς ἐσχάτης αὐτῆς ἐγκαταλείψεως τὰ χεῖλη Του ἐπικαλοῦνται — ποῖον ἄλλον; — τὸν Θεόν. Τὸν Πατέρα. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μὲ τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρὸς Αὐτὸν ἀπευθύνει τὴν κραυγὴν Του.

Οἱ λόγοι τῆς κραυγῆς Του ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸν Ψαλμὸν τοῦ Δαβὶδ (κα' 1). «*Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;*».

Θέλει καὶ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τῆς ἀγωνίας Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, τὰ πάντα νὰ εἶναι σύμφωνα μὲ ὅσα προεῖπεν ἡ Γραφή. Καὶ ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Πατέρα «κατὰ τὰς Γραφάς». Προφέρει τὰς λέξεις Του, μίαν πρὸς μίαν, «καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή». Δὲν θέλει νὰ ξεφύγῃ οὔτε κατὰ μίαν κεραιάν ἀπὸ τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας· ἀπὸ τὴν «βουλήν», τὴν θέλησιν, τοῦ Ὑψίστου Πατρὸς.

* * *

Ἡ ἐγκατάλειψις Του δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ ἐπουράνιος Πατὴρ, διὰ τῶν οἰκτιρῶν τοῦ μονογενοῦς Του Υἱοῦ, εὐδοκεῖ νὰ γίνῃ ἰλεως ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίας ἡμῶν. Καὶ θὰ ἐπιβεβαιωθῆ, διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως, τὸ «*οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ ἠδόκησα*».

Τὸ ὄνομα Ἐκεῖνου τὸν Ὅποιον οἱ Ἰουδαῖοι ἐνέπαιζον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐχλεύαζον γίνεται τὸ «ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάν γόνου κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων» (Φίλιπ. β' 10). Δὲν παρέρχεται πολὺς χρόνος, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ γυμνὸς καὶ αἰμόφυρτος καὶ ἐγκαταλελειμένος Ἰησοῦς γίνεται τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας ἀναριθμητῶν καρδιῶν. Οἱ αἰῶνες διαδέχονται ἀλλήλους, καὶ οἱ λάτρεις τοῦ Ἐσταυρωμένου πλη-

θύνονται ἀκαταπαύστως. Ὁ Χριστιανισμὸς — ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ — ἐπεκτείνεται καὶ κατακτᾷ συνεχῶς ἔδαφος. Καὶ ὁ Σταυρὸς, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο ὄργανον κατάρας καὶ αἵματος, γίνεται ὄργανον σωτηρίας καὶ πηγὴ εὐλογίας.

Ὁ Ἐσταυρωμένος — Αὐτὸς τὸν Ὅποιον οἱ πάντες ἐγκατέλειψαν — εἶναι ἔκτοτε τὸ κέντρον καὶ ὁ ἄξων τῆς ἰστορίας. Περὶ Αὐτὸν στρέφεται οὕτως ἢ ἄλλως ὁ κόσμος· «ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν... καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον» (Λουκ. β' 34). Οἱ μὲν τὸν πιστεύουν· τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς «*Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα*» καὶ τὸν προσκυνοῦν καὶ τὸν λατρεύουν ὡς Σωτῆρα. Ἄλλοι τὸν ἀναζητοῦν· καὶ ἀναμένουν τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου Του νὰ φθάσῃ «*εἰς πάντα τὰ ἔθνη*». Καὶ ὅσοι τὸν ἀρνοῦνται ἢ τὸν πολεμοῦν «*οὐκ οἶδασι τί ποιοῦσι*». Δὲν ξέρουν τί κάνουν καὶ — πρὸ παντός — τί χάνουν!

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ πλήθη τῶν χριστιανῶν, τὰ ὅποια ἐξαιρέτως κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας προσέρχονται νὰ ἀσπασθοῦν τοὺς ἀχράντους Του πόδας, ἡ ἐγκατάλειψις ἐπαναλαμβάνεται κατὰ πολλοὺς τρόπους.

Ὅταν κάποια ἁμαρτία μᾶς δελεάσῃ, καὶ κάποια πάθη κατέχουν τὰς καρδίας μας, πόσον εὐκόλα, δυστυχῶς, στρέφομεν τὰ νῶτα εἰς τὸν Χριστὸν καὶ παραδίδόμεθα εἰς τὰς ἀδυναμίας μας, λησιμονοῦντες ὅτι Ἐκεῖνος χάριν ἡμῶν ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Εἶναι δὲ περισσότερον ἀποκαρδιωτικόν, ὅταν μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἐγκαταλείπουν τὸν Κύριον εἶναι καὶ πολλοὶ ἰδιαίτερος τιμηθέντες καὶ εὐεργετηθέντες ὑπ' Αὐτοῦ καὶ ἰδιαίτερος ἀξιοθέντες νὰ γνωρίσουν τὸ θέλημά Του, ὥστε κάθε ἄλλο θὰ ἔπρεπε νὰ προσδοκᾷ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς.

Ἄλλὰ μὴ γένοιτο νὰ εὐρεθῆ κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν.

Ἐὰν Αὐτὸς ὁ Κύριος, ἡσθάνθη τόσον βαθεῖα τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπε τὸν σπαρακτικὸν λόγον «*Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;*», πόσον φοβερὰ εἶναι ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀπὸ ἰδικὴν του ὑπαιτιότητα θὰ εὐρεθῆ ἐγκαταλελειμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ!

Ὡ Κύριε! Σὺ ποὺ ἀπέθανες δι' ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Σὺ, τὸν Ὅποιον οἱ πάντες ἐγκατέλειψαν. Σὺ Ὅστις διὰ τὰς ἰδικὰς μας ἁμαρτίας εἶδες καὶ τὸν Πατέρα νὰ Σε ἐγκαταλείπῃ. Σὺ τὸν Ὅποιον ὡς χριστιανοὶ λατρεύομεν καὶ ἠμνοῦμεν καὶ προσκυνοῦμεν· δόσε μας τὸ ἔλεος καὶ τὴν χάριν Σου, ἵνα ἡ λατρεία ἡμῶν μὴ εἶναι λατρεία χειλέων μόνον καὶ λόγων καὶ ἀσπασμῶν, ἀλλὰ ἀφοσίωσις καὶ λατρεία ἐμπράκτου τηρήσεως τῶν ἐντολῶν Σου καὶ τοῦ θελήματός Σου, διὰ νὰ μὴ Σε ἐγκαταλίπωμεν ποτέ, ἀλλὰ νὰ μένωμεν διὰ παντός ἐν τῇ ἀγάπῃ Σου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Καθηγητοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

547. Ἐπιτρέπεται ἡ κλίση τῶν γονάτων κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων, ὅταν ἡ θεία λειτουργία τελεῖται κατὰ τὴν Κυριακὴ ἢ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Πεντηκοστῆς;

548. Ἐπιβάλλεται ἡ γονυκλισία κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων γιὰ λόγους εὐλαβείας;

Τὸ θέμα τῆς γονυκλισίας κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων ἔχει τεθεῖ ἀπὸ πολλοὺς σὲ διάφορες παλαιότερες καὶ νεώτερες ἀπορίες, πού ἔχουν ὑποβληθεῖ, σὲ ποικίλες μάλιστα παραλλαγές, πού συνοψίζονται στὶς δυὸ ἀνωτέρω ἐρωτήσεις. Ἄν δηλαδὴ εἰδικῶς κατὰ τὶς Κυριακὲς καὶ κατὰ τὴν μετὰ τὸ Πάσχα ἀναστάσιμο περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου ἰσχύει ἡ σχετικὴ ἀπαγόρευση τῆς γονυκλισίας, πού διαγορεύεται ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνες, ἢ κατ' ἐξαιρέση ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων. Γιὰ τὶς ἄλλες ἡμέρες τοῦ ἔτους θεωρεῖται μᾶλλον ἐπιβαλλομένη, ὅπως στὴν δευτέρα ἐρώτηση διατυπώνεται. Τὸ θέμα αὐτὸ εἶχε ἀνακύψει πρὶν ἀπὸ πενήντα σχεδὸν χρόνια καὶ γράφηκαν ἀπὸ διαφόρους πολλὰ, ἐπωνύμως ἢ καὶ ἀνωνύμως. Διατυπώθηκαν καὶ ὑποστηρίχθηκαν μὲ ἀρκετὴ ὀξύτητα, ὅπως συνηθίζεται στὸν τόπο μας, οἱ πῶ ἀντίθετες ἀπόψεις ἀπὸ σημαντικὲς θεολογικὲς προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως τὸν μακαριστὸ διδάσκαλό μας καθηγητὴ Παναγιώτη Τρεμπέλα, τὸν Χρῆστο Ἐνισλειδῆ, τὸν ἀρχιμανδριτὴ Σωφρόνιο Παπακυριακοῦ, τὸν ἱερέα Ἰωάννη Ἀδαμόπουλο καὶ ἄλλους. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸ μέχρι σήμερα ἀνακινεῖται τὸ θέμα αὐτὸ καὶ λέγονται καὶ γράφονται παρόμοια μὲ ὅσα γράφηκαν τότε, στὴν πράξη δὲ ἐπικρατεῖ μᾶλλον σύγχυση ἢ τουλάχιστον διπλὴ πρακτικὴ. Κατὰ τὴν ἴδια σύναξη ἄλλοι γονατίζουν κατὰ τὸν καθαγιασμὸ καὶ ἄλλοι ὄχι. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ χειρότερα, ἄλλοι γονατίζουν πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαγιασμὸ, ἄλλοι μόνο πρὸ ἢ μόνο μετὰ. Σὲ συλλεῖτουργο δὲ δὲν εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο νὰ ἰδεῖ κανεὶς καὶ τὶς δύο ἢ τὶς τρεῖς ἀνωτέρω παραλλαγὲς νὰ ὑφίστανται παραλλήλως. Μέχρι σήμερα, παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες, ὅπως γράψαμε, ἐρωτήσεις ἀποφύγαμε νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἐπίμαχο θέμα, κυρίως γιὰ νὰ μὴ δοθεῖ ἀφορμὴ γιὰ ἀντιδικίες, πού δὲν οἰκοδομοῦν, ἀλλὰ γίνονται ἀφορμὴ νὰ ψύχεται ἡ ἀγάπη, πού εἶναι, κατὰ τὸ ἀποστολικό, ὁ «σύνδεσμος τῆς τελειότητος» (Κολασ. γ' 14), ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῶν μελῶν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ συμβεῖ αὐτό, θὰ προσπαθήσουμε νὰ θέσουμε τὸ ζήτημα ὅσο γίνεται ἀντικειμενικά, κατὰ τὸ λεγόμενο, «χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς πάθος».

Νομίζω πὼς θὰ βοηθοῦσε πολὺ στὴν τοποθέτησή μας στὸ θέμα αὐτὸ ἂν κάναμε μιὰ σύντομη ἀναδρομὴ στὴ σχετικὰ πρόσφατη ἱστορία τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ὅσο ἀκόμα ἐπιζοῦν ἄνθρωποι πού γνώρισαν τὴν πρακτικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ζωῆς πρὶν ἀκόμα ἀνακύψει τὸ πρόβλημα αὐτό. Εἶναι, νομίζω, γνωστὸ πὼς στὶς ἐκκλησίες μας δὲν γονατίζουν οἱ χριστιανοί, παρὰ μόνο κατὰ τὴν γονυκλισία τῆς Πεντηκοστῆς κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν τοῦ ἑσπερινοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ ὄρος «ἑσπερινὸς τῆς γονυκλισίας» ἢ ὁ λαϊκὸς ὄρος γιὰ τὴ δήλωση τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς «Κυριακὴ τῆς Γονατιστῆς», φανεροῦν τὸ ἔκτακτο τῆς πράξεως. Ἐκάναν μετάνοιες κατὰ τὴν τεσσαρακοστή, προσέπιπταν κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν Προηγιασμένων, κατὰ τὴν παμπαλαία πράξη, μερικοὶ δὲ εὐλαβεῖς, ἰδίως γυναῖκες καὶ παιδιὰ, γονατίζουν κάτω ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο κατὰ τὴν ἀνάγνωσή του ἢ κατὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο. Πρόκειται γιὰ παλαιὰ συνήθεια, πού μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπομνηματιστὲς τῆς θείας λειτουργίας πατέρες, πού ἄλλοι τὴν κατέκριναν, γιὰ τὴν θεωροῦσαν ὡς παρεξήγηση ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῶν Προηγιασμένων, καὶ ἄλλοι τὴν ἀνεχόταν ὡς ἐκδήλωση εὐλαβείας τῶν ἀπλουστερῶν πιστῶν. Γιὰ τὴν γονυκλισία κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος, γιὰ τὴν τέτοια συνήθεια δὲν ὑπῆρχε. Οἱ πιστοὶ «κλινόνταν» βαθέως, ὅπως καὶ οἱ ἱερεῖς. Δὲν γονατίζουν ὅμως. Τὸ ἴδιο γίνεται μέχρι σήμερα καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος, πού μὲ πιστότητα καὶ ἀκριβεία συντηροῦνται οἱ ἀρχαῖες λειτουργικὲς παραδόσεις. Οὔτε οἱ λειτουργοὶ κλίνουν γόνυ κατὰ τὸν καθαγιασμὸ, ἂν καὶ κατὰ τὴν τυπικὴ διάταξη βαθύτατα «κλινόμενοι ἐπεύχονται», οὔτε οἱ μοναχοί, πού καὶ αὐτοὶ κατερχόμενοι ἀπὸ τὰ στασίδια τοὺς καὶ ἀποκαλυπτόμενοι σκύβουν βαθειά, χωρὶς νὰ γονατίζουν. Ἀσφαλῶς δὲ οἱ μοναχοὶ καὶ γνωρίζουν τὴν τάξη καὶ τὴν παράδοση, καὶ εἶναι ὅπωςδήποτε εὐλαβέστεροι ἀπὸ ὅλους ἐμᾶς.

Εἶπαμε ὅτι οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς δὲν γονατίζουν κατὰ τὸν καθαγιασμὸ στὶς ἐνορίες. Δὲν θέλουμε νὰ ἐξιδανικεύσουμε παλαιὰ καταστάσεις, ἀλλὰ ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε ἀντικειμενικοί. Συνέχιζαν τὴν παλαιὰ παράδοση τῆς ὀρθῆς στάσεως, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶχαν ὄλοι ἐπίγνωση τῆς ἱερότητας τῆς στιγμῆς ἢ ἂν ἔφευγαν, ἰδίως οἱ ἄνδρες, μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου ἢ ἂν δὲν ἔπαυαν, ἰδίως οἱ γυναῖκες, νὰ συνομιλοῦν. Ἐχω μάλιστα ἀκούσει παλαιοὺς ἀπλοϊκοὺς πιστοὺς, πού τότε συζοῦσαν μὲ μουσουλμάνους καὶ μὲ ὀρμαιοκαθολικοὺς καὶ γνώριζαν τὶς λατρευτικὲς τοὺς

Τὸ ἐγκόλπιον τοῦ νεωκόρου

Τοῦ Πρωτοπρ. κ. **ΙΩΑΝ. ΑΘ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ** π.Θ.

Ἐφημερίου Ἰ. Ν. Ἀγ. Στυλιανοῦ Γκύζη

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ προσέξεις ἰδιαίτερα καὶ τὰ παρακάτω. Τὸ ξέρεις καὶ σὺ πὼς μικρὲς-μικρὲς πράξεις γεμίζουν τὴν ἡμέρα μας. Οἱ πράξεις μας ὁμῶς πρέπει νὰ εἶναι τέτοιες ποὺ στὸ τέλος κάθε ἡμέρας νὰ νιώθουμε εἰρηνικοὶ καὶ χαρούμενοι. Νὰ μᾶς βεβαιώνει ἢ συνείδησή μας πὼς κάναμε ὅσο πιὸ καλά μπορούσαμε τὸ ἔργο μας. Ἀπὸ τὴν πολυχρόνια πείρα μου ὡς νεωκόρου ἐπίτρεψέ μου νὰ σοῦ πῶ:

Πὼς θὰ γίνῃ τοῦτο πραγματικότητα

• Ὅταν τὸ πρωὶ πηγαίνεις γιὰ νὰ ἀνοίξεις τὴν ἐκκλησία νὰ κοιτᾶς γύρω σου καὶ νὰ σκέφτεσαι ποὺ πηγαίνουν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ ΠΟΥ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ ΕΣΥ. Καὶ νὰ εὐγνωμονεῖς τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ σοῦ ἔκαμε καὶ σὲ ἔχει ἄμεσο «συνεργό» Του. Ὅχι βέβαια ὅτι ὅλων τῶν ἄλλων τὰ ἔργα εἶναι ἀμαρτωλά, ἀλλὰ ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε, ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐργασία δὲν συγκρίνεται ὡς πρὸς τὴν ἀποστολὴ τῆς μετὰ τὸ ἔργο τοῦ νεωκόρου.

• Πρὶν ἀνοίξεις τὸ ναὸ, μετὰ τὸ κλειδὶ στὸ χέρι, νὰ κάμεις εὐλαβικὰ τὸ σταυρὸ σου καὶ μετὰ τὴν ἴδια εὐλάβεια νὰ ἀνοίξεις καὶ νὰ προσκυνήσεις τὶς εἰκόνες τοῦ Προσκυνηταρίου, σὰν νὰ εἶσαι ἀπλὸς πιστός. Τουλὰχιστον κάθε Κυριακῇ καὶ μεγάλῃ γιορτῇ νὰ ρίχνεις καὶ σὺ τὸν ὀβολό σου στὸ παγκάρι τοῦ Ναοῦ. Εἶσαι

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 300 τοῦ ὑπ' ἀρ. 14 τεύχους.

συνήθειες, νὰ ἀντιδιαστέλλουν τὴ δουλικὴ γονυκλινὴ προσευχὴ τῶν πρώτων πρὸς τὴν ἀνδροπρεπὴ στάση τῶν χριστιανῶν καὶ νὰ κάνουν ἕνα λογοπαίγνιο μετὰ τοὺς ὄρους «Ὁρθόδοξος» καὶ «Καθολικός»: Ὁρθόδοξος εἶναι αὐτὸς ποὺ προσεύχεται στὴν ἐκκλησία «ὀρθὸς» καὶ «καθολικός» αὐτὸς ποὺ προσεύχεται «καθιστός». Ἴσως καὶ εἶναι ἀσήμαντα καὶ ὀπωσήποτε ἀφελῆ αὐτά, ἀλλὰ δείχνουν πὼς ἀντιλαμβάνονταν τὴν στάση τῆς προσευχῆς ὡς ἔκφραση πίστεως καὶ δόγματος καὶ πὼς ἡ ὀρθία στάση γι' αὐτοὺς ἦταν ἢ παραδεδομένη στάση λατρείας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Δὲν ἦταν δὲ μόνο ὁ ἀπλὸς λαὸς ποὺ ἔκανε αὐτὲς τὶς συγκρίσεις. Μακαριστὸς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γέροντ τότε ἀρχιερεὺς, εὐλαβέστατος καὶ παραδοσιακόςτατος, παρενέβαινε μετὰ αὐστηρὸ ὕφος ἐπιπλήττοντας αὐτοὺς ποὺ γονάτιζαν, γιατί μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ μετέτρεπαν τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία σὲ «τζαμί» ἢ «φραγκοκκλησία». Ἁγία ἀπλότητα.

(Συνεχίζεται)

ἕνας ἐνορίτης. Ποτὲ μὴ λησμονεῖς πὼς σὺ «εἰσοδεύεις» (μπαίνεις πρώτος) στὸν ἱερὸ τόπο ποὺ λατρεύεται ὁ Θεός.

• Εὐθὺς ἀμέσως θὰ ἀρχίσῃς τὸ ἀνάμμα τῶν καντηλιῶν. Θὰ ἀρχίσῃς ἀπὸ τὴν «ἀκοίμητη καντήλα» τοῦ Ἱεροῦ. Πρὶν μπεῖς στὸ Ἱερὸ νὰ κάνεις βαθιὰ μετάνοια, ἂν μπορεῖς νὰ γονατίσεις. Νὰ θυμᾶσαι πάντα πὼς στὴν Π. Διαθήκη στὸν ἀνάλογο χῶρο τοῦ Ἱεροῦ τοῦ δικοῦ μας, δηλαδὴ στὸ ναὸ τοῦ Σολομώντα, ἔμπαινε μόνο ὁ ἀρχιερεὺς καὶ μόνο μία φορὰ τὸ χρόνο καὶ ἀφοῦ ἔκανε προηγουμένως πολλὰς «καθαυτηρίες» πράξεις. Μὴ λησμονήσεις ποτὲ ποῦ μπαίνεις...

• Ὅπως ὁ ἱερέας ὅταν θυμᾶζει κάθε εἰκόνα, πρέπει νὰ σκέφτεται τὴν ἅγια φυσιογνωμία ποὺ θυμᾶζει, ἀνάλογα καὶ σὺ ὅταν ἀνάβεις κάθε καντήλι νὰ φέρνεις στὸ νοῦ σου τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωὴ τοῦ ἀγίου ἢ τῆς ἁγίας ποὺ τὴ στιγμὴ ἐκείνη τιμᾶς. Λέγε νοερὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη δύο λόγια προσευχῆς στὸ Χριστὸ μας, τὴν Παναγία μας, τοὺς Ἁγίους.

• Ὅπως ὁ ἱερέας, ἀφοῦ μπεῖ στὸ ναὸ, πηγαίνει κατ' εὐθείαν στὴν ἁγία Τράπεζα καὶ προσκυνεῖ τὸ Χριστὸ ποὺ εἶναι κλεισμένος στὸ ἅγιο Ἄρτοφόριο, ἀνάλογα καὶ σὺ νὰ κάνεις. Μόλις ἔλθει ὁ ἱερέας στὸ ναὸ νὰ σπεύσεις νὰ τοῦ φιλήσεις τὸ χέρι καὶ νὰ πάρεις τὴν εὐχὴ του γιὰ τὸ ἔργο σου. Ὁ ἱερέας ζήτησε τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὸ ἔργο του, σὺ τὴν ἴδια παρουσία ἀπὸ τὸν ἱερέα.

• Σὲ λίγο —καὶ ἄλλες φορὲς τὴν ἡμέρα— θὰ κτυπήσεις τὴν καμπάνα. Τὸ κτύπημά της δὲν ἔχει μόνο σκοπὸ νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς χριστιανούς γιὰ τὴν Ἀκολουθία ποὺ ἀρχίσει ἢ θὰ ἀρχίσει, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ξεστό της ἤχο νὰ ξυπνάει πολλοὺς καὶ ἀπὸ τὸ λήθαργο τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀμαρτίας. Πόσοι καὶ πόσοι ἅμα ἀκοῦνε τὴν καμπάνα δὲν σταυροκοπιοῦνται καὶ δὲν κάνουν σύντομες προσευχές. Πόσοι ἄραγε τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲ συλλογίζονται τὰ ἀμαρτήματά τους καὶ δὲν παίρνουν ἀπόφαση νὰ μετανοήσουν. Πόσοι δὲ νικάνε τὸν πειρασμὸ καὶ σηκώνονται γιὰ τὴν ἐκκλησία. Στὴν ἐνορία μας παλαιότερα εἶχαν κάμει ὠραία συνθήματα καὶ οἱ νέοι τὰ εἶχαν ἀφισσοκολλήσει στὴν ἐνορία: **Η ΚΑΜΠΑΝΑ ΠΟΥ ΚΤΥΠΑΕΙ ΚΑΛΕΙ ΚΑΙ ΣΕΝΑ ΣΤΟ ΝΑΟ. ΑΚΟΥ ΤΗ ΦΩΝΗ ΤΗΣ — ΜΗΝ ΑΔΙΑΦΟΡΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΚΤΥΠΟΥΣ ΤΗΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ — ΣΕ ΠΡΟΣΚΑΛΕΙ Ο ΘΕΟΣ ΣΤΟ ΝΑΟ ΤΟΥ.** Πόσο καλὸ κάνεις καὶ σὲ πόσους ἀνθρώπους! Πιστεύω πὼς ἂν οἱ νεωκόροι συνόδευαν τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας καὶ μετὰ ἐνδόμυχες προσευχές, θὰ ἦταν πιὸ πολλὰ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα...

(Συνεχίζεται)

Στὸν ἀστερισμὸ τῆς ἐλπίδας

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Τὸ τάξιμο δὲν χαλάει σπίτι

Ἄπο τὰ κυρίαρχα συνθήματα τῆς προε-
κλογικῆς περιόδου, ἂν ὄχι ἡ κοινὴ συνισταμέ-
νη ὄλων τῶν Κομμάτων, φάνηκε νὰ εἶναι ἡ
ΕΛΠΙΔΑ. («Μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε ξανά»,
«Ζῆστε τὴν ἐλπίδα τώρα» καὶ ἄλλα). Πρὸς
τὸν ἀστερισμὸ τῆς ἐλπίδας προσανατόλισαν
ὄλοι τὰ βλέμματα ὄλων, καὶ τὰ δικά τους.
Ἐννοια καὶ ὄρος ἀρκετὰ ἀσαφῆς ὥστε νὰ
μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει τὰ πάντα, ἠλεκτρίζει
τὰ πλήθη ἔστω κι ἂν αὐτοὶ ποὺ τὴν ὑπόσχον-
ται τοὺς ἔχουν διαφεύσει ἐπανειλημμένως.
Σανίδα σωτηρίας καὶ γιὰ τοὺς μὲν καὶ γιὰ
τοὺς δέ. Καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ τὴν πετᾶνε ὅτους
ἄλλους σὰν σωσίβιο καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ποὺ
ἐπιχειροῦν νὰ ἀνεβροῦν πάνω σ' αὐτὴν καὶ νὰ
μὴ καταποντισθοῦν.

Ποιὸς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ μι-
ζέρια τοῦ παρόντος; Ποιὸς δὲν ποθεῖ ἀπὸ τὴ
στενότητα νὰ βρεθεῖ στὴν ἀπλοχωριά; Ἄπο
τὴν ἄδικη σὲ μιὰ δίκαιη κοινωνία; Ἄπο τὴν
ἀνασφάλεια στὴ σιγουριά; Ποιὸς δὲν λαχτα-
ράει νὰ δεῖ νὰ τακτοποιοῦνται ὅλες του οἱ
δυσκολίες, ὅλες του οἱ ὑποθέσεις, ὅλα του τὰ
προβλήματα; Κι ὄχι μόνο τὰ ἀτομικά του, ἀλ-
λά κι αὐτὰ τῶν διπλανῶν του, τῆς κοινωνίας,
τῆς πατρίδας του.

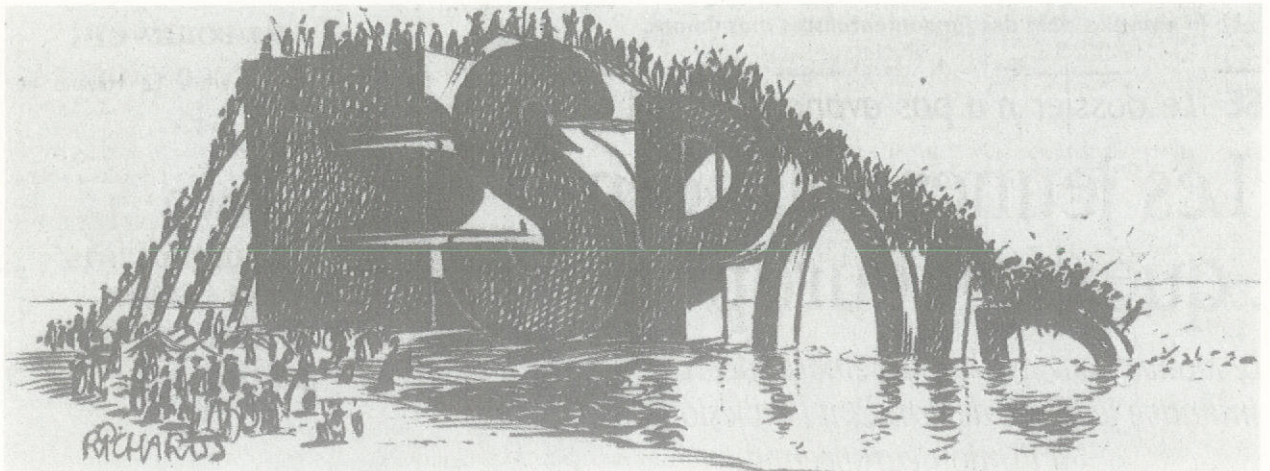
Αὔριο, λοιπόν, ὅλα θὰ εἶναι καλλίτερα.
Θὰ ἔχει ξεπεραστεῖ ἡ οἰκονομικὴ ὑφεση, θὰ
ὑπάρχει δουλειὰ γιὰ ὅλους, ὁ καθένας θὰ ἔ-
χει τὸ σπίτι του, ἡ μόρφωση θὰ παρέχεται σὲ
ὅλους, τὰ προϊόντα μας θὰ εἶναι ἀνταγωνιστι-
κά! Ὅλα ὅσα μᾶς βασανίζουν θὰ ἔχουν ξεπε-
ραστεῖ. *Αὔριο, θὰ δοῦμε τὶς ἀμυγδαλιές ν'
ἀνθίζουν...* Αὔριο, αὔριο, αὔριο, λὲς κι αὐτὴ ἡ
λέξι λειτουργεῖ μαγικά ὡς αὔρα ποὺ δροσιζει
τὸν καύσωνα τοῦ παρόντος. Ἄντι νὰ παρακα-
λάμε νὰ σταθεῖ ὁ ἥλιος γιὰ νὰ διεκπεραιώ-
σουμε τὶς ἐργασίες μας, ἐμεῖς τὸν παροτρύ-

νομε νὰ κινηθεῖ ταχύτερα, ὀρίζοντάς του κι
ἐναλλάσσοντας χειμερινὰ καὶ θερινὰ ὠράρια.
Βιάσου, γιατί ἔτσι θὰ συνταμεῖ ὁ χρόνος τῆς
ἀναμονῆς, τῶν ἀναμονῶν.

Ἡ γλώσσα λανθάνουσα ἐναλλάσσει τὶς
προσδοκίες, τὶς ἐλπίδες, τὶς προσμονές μὲ τὶς
ἀναμονές. Ἄναμένω στὸ ἀκουστικό μου, πα-
ραμένω σὲ λίστα ἀναμονῆς ἢ περιμένω νὰ ἐκ-
πληρωθοῦν οἱ λίστες μὲ τὶς ἀναμονές μου.
Δὲν ἔχει σημασία *ἂν, θὰ* ἢ καὶ *πότε* θὰ ἐκ-
πληρωθοῦν. Ἡ μετατόπιση ἢ ἡ μετάθεση τῶν
ἐλπίδων εἶναι πράγματι μεγάλῃ τέχνη καὶ
πραγματοποιεῖται μὲ πολλὰς τεχνικές. Εἶναι
πράγματι πολὺ σπουδαῖο νὰ μπορεῖς ἀπὸ τὴ
μὰ νὰ πείθεις νὰ ἐπιδιώκει ὁ κόσμος *ἐδῶ*
καὶ τώρα ὅλα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ μεταθέτεις
ἐκεῖ καὶ μετὰ τὰ πάντα. Νὰ χιτίζεις γέφυρες
ἐλπίδας ποὺ κλιμακώνοντάς τες νὰ τὶς ἀνε-
βαίνεις, ἀνεξάρτητα ἂν ἡ γέφυρα δὲν τελειώ-
σει, δὲν ἀγγίσει τὴν ἄλλη ὄχθη καὶ οἱ προσ-
φυγόντες δὲν βροῦν πουθενὰ καταφυγὴ καὶ
ὅπου φύγουν φύγουν καὶ ὁ σῶζων ἑαυτὸν σω-
θεῖτω. Χαρακτηριστικὸ ἐπ' αὐτοῦ τὸ σκίτσο
τοῦ Richards μὲ τοὺς πρόσφυγες¹.

Ἐκκλησία καὶ Πολιτικὴ

Ὅσο παράξενο κι ἂν μᾶς φαίνεται, ἡ Ἐκ-
κλησία ποὺ συνήθως ἐμφανίζεται ὡς μετατο-
πίζουσα γιὰ τὸ μέλλον τὶς ἀπολαυές τῶν πι-
στῶν, εἶναι ἐκείνη ποὺ κατανοεῖ τὶς ἀνάγκες
τῶν ἀνθρώπων τὶς καθημερινές. Ὅσο κι ἂν
τονίζεται ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς τὸ «οὐκ ἐπ' ἄρ-
τω μόνω ζήσεται ἄνθρωπος» εἶναι ἐκείνη ποὺ
προβάλλει ἐπὶ καθημερινῆς βάσεως τὸ *αἷτημα*
τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὶς ἀνάγκες τους. Ὁ ἴδιος
ὁ Κύριος στὸ ὑπόδειγμα ποὺ μᾶς ἔδωσε ὅταν
ρωτήθηκε γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ προσευχόμα-
στε, μᾶς ὑπέδειξε καὶ τὸν τρόπο καὶ τὸν τύπο.
Ἄν τὸ φαντασθοῦμε μάλιστα γραμμμένο πάνω

σὲ πανὸ πορείας φαντάζει διαφορετικά: «*Δός ἡμῖν σήμερον τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον*». Δώσε μας σήμερα, τώρα, ὄχι αὔριο! Καὶ ὕστερα σοῦ λένε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτρέπει ἀπὸ διεκδικήσεις τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἶναι ὄπιο τοῦ λαοῦ. Ὅταν τολμάει καὶ στήνει τοὺς ἀνθρώπους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μὲ συγκεκριμένα αἰτήματα...

Βέβαια, ὑπάρχουν κάποτε προτεραιότητες. «*Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν*». Ἄλλωστε καὶ στὸ πάτερ ἡμῶν προτάσσεται τὸ «*ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου*» τοῦ «*δός ἡμῖν σήμερον τὸν ἄρτον ἡμῶν*». Τὸ «*σήμερον*» ὅμως, ἄς ἐπισημανθεῖ, λέγεται μόνο γιὰ τὸν ἄρτο... Καὶ ὁ ἄρτος παρέχεται γιὰ νὰ κατανοηθεῖ καὶ ὁ ἄλλος Ἄρτος ὥστε νὰ γίνει καὶ αὐτὸς ἀναγκαῖος καὶ αὐτὸς ἐπιθυμητός.

Ὅλ' αὐτὰ γράφονται ὄχι γιὰ ἀντιπαράθεση, ὄχι ὡς ἀντεπίθεση. Ἄλλωστε τὸ εἶδαμε, ὅτι ἡ ἐλπίδα λειτούργησε ὡς *σύμπτωση τῶν ἀντιθέτων*. Ὅλοι συνέπεσαν στὰ συνθήματα περὶ ἐλπίδος. Ὑφίσταται ὅμως πάντοτε ὁ κίνδυνος μιᾶς κοινῆς (σὺν) πτώσεως. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν συγχωροῦν τὴ διάψευση τῶν ἐλπίδων τους καὶ τότε δὲν συν-χωροῦν, δὲν συν-οδοιοποροῦν. Ἄλλωστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διαζωγραφήθηκε ἡ ἀμισβήτηση τῶν συνθημάτων μὲ τὸ ἀντι-σύνθημα: «*Ἡ ἐλπίδα τρώγεται*».

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πῶς νὰ συντηρεῖς ἐλπίδες καὶ νὰ προβάλλεσαι ὡς ὁ μοναδικὸς πού μπορεῖς νὰ τῖς ἐκπληρώσεις. Γιατὶ τότε ὑφίσταται ὁ κίνδυνος καὶ νὰ τῖς πληρώνεις,

ἂν λειτουργήσει ἀνάποδα ἡ διαδικασία καὶ κληθεῖς «*νὰ πληρώσεις τὴν ἐλπίδα*», σὰν ἄλλη νύφη, ἢ τὰ διαφυγόντα κέρδη ἀπὸ τὴ μὴ ἐκπλήρωση τῶν ἐλπίδων. Οἱ πολιτικοὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι παίρνουν τὰ ρίσκα τους ὅταν ποντάρουν στὴν ἐλπίδα καὶ παραμυθιάζουν ὁπαδοὺς καὶ ἄλλους μὴ ἐξαιρετέους. Ἐλάτε ὅμως πού οἱ ἄνθρωποι ἀρέσκονται σ' αὐτά. Κι ὅταν ἀρχίζουν ν' ἀμφιβάλουν, οἱ κάθε λογῆς βροχοποιοὶ τοὺς ἀντιτείνουν ὅτι «*ἢ ἀμφιβολία φέρνει τὴν ξηρασία*», γι' αὐτὸ ἂν δὲν ἐπαληθευτοῦν οἱ ἐλπίδες θὰ φταῖνε αὐτοὶ πού δὲν πίστεψαν καὶ ἀμφέβαλλαν.

Ὅπως ὅποτε προσπάθειες πού μποροῦν ν' ἀναληφθοῦν στὸ χῶρο τῆς Πολιτικῆς μπορεῖ καὶ νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἐκπλήρωση τῶν ἐλπίδων πού δόθηκαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀναμενόμενο. Ἄρκει νὰ μὴν δόθηκαν μόνο γιὰ νὰ δοθοῦν: ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴν ἐλπίδα, ὅπως λέμε ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη.

(Συνεχίζεται)

1. Δημοσιεύτηκε στὴν «Journal de Genève», 3-4 Σεπτεμβρίου 1994.

**ΤΡΙΑΛΟΓΙΑ ΒΙΒΑΙΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ
(Τοῦ Π. Β. Πάσχου)**

- 1. ΕΡΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ**
- 2. Η ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ**
- 3. Ο ΓΑΥΚΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ**
μέ κείμενα - κηρύγματα ὀρθοδόξου πνευματικότητος.

ΛΟΓΟΣ ΑΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΣ*

Τοῦ κ. Παναγιώτου Θ. Παπαθεοδώρου, Θεολόγου - Λυκειάρχου

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ

Ἡ ύμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας μας βοηθεῖ, ὅπως προαναφέρθηκε, στήν κατανόηση τῆς Ὁρθοδοξίας, στήν προσέγγιση τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καί στή βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς λύτρωσης. Τά ύμνολογικά της κείμενα ὑπῆρξαν ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἐμφανίσεώς τους ὁ ἔρρυθμος καί μελωδικός λόγος, μέ τόν ὁποῖο ἐκφράζουν οἱ πιστοί τόν πλοῦτο τῶν αἰσθημάτων τους στό Χριστό, τήν Παναγία μητέρα, τοὺς ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ χριστιανικοὶ ὕμνοι γενικά εἰσάγουν μουσικοποιητικά τὸ θεῖο λόγο στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων.

Σοβαρὸ ὅμως ἐμπόδιο στήν προσέγγιση σήμερα τῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ γλώσσα. Στήν πλειονότητά τους οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι εἶναι γραμμένοι σὲ γλωσσικὸ ἰδίωμα πού δὲν εἶναι προσιτὸ στοὺς πολλοὺς. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, μὴ διαθέτοντας τὴν κατάλληλη παιδεία, ἀδυνατοῦν νὰ προσεγγίσουν τὸ βαθύτερο νόημα τῶν ὕμνων. Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, ὡς μέσου ἐπικοινωνίας, ἀσφαλῶς δὲν εἶναι σημερινό. Πάντοτε ἀπασχολοῦσε τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Ἀπ. Παῦλος παρατηρεῖ: «...Ἐὰν μὲ τὴ γλώσσα σας δὲν πείτε λόγο, πού νὰ ἔχει νόημα καί σημασία σαφὴ καί καταληπτὴ στοὺς ἄλλους, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοηθοῦν τὰ λεγόμενά σας; ...Ἐὰν ἐγὼ δὲν γνωρίζω τὴ σημασία τῆς γλώσσας καί δὲν καταλαβαίνω τὰ νοήματα πού ἀναπτύσσονται μὲ αὐτή, θὰ εἶμαι γιὰ τὸν ὀμιλοῦντα ξενόγλωσσος βάρβαρος...» (Α' Κορ. 14,9 καί 11). Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ τοὺς ὕμνους τῆς ὡς λειτουργικοὺς καί θρησκευτικοὺς θησαυροὺς. Τοὺς χρησιμοποίησε ὄχι μόνο γιὰ τὴν κατάνυξη τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καί γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ἀγωγή αὐτῶν. Ἀλλὰ ὀρθόδοξη ἀγωγή μέσω τῶν ὕμνων χωρὶς κατανόηση αὐτῶν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς εἶναι πολὺ δύσκολη. Βέβαια ἀρκετοὶ ὕμνοι, ἀπ' αὐτοὺς πού χρησιμοποιοῦνται στή λατρεία, εἶναι γραμμένοι στή γλώσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὴν «κοινὴ ἑλληνιστικὴ» καί ἐπομένως

εἶναι κάπως κατανοητοί. Ὅταν ὅμως, μέ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἡ λαλουμένη προσέγγισε τὴ νεοελληνικὴ, οἱ ὕμνοι γίνονταν ἀρχαιοπρεπέστεροι. Οἱ κλασικοὶ ὕμνογράφοι Ἀνδρέας (Κρήτης), Ἰωάννης (Δαμασκηνός), Κοσμᾶς (Μελωδός), Γερμανός, Κυπριανός, Θεόδωρος (Στουδίτης), Θεοφάνης, Κασία (Κασσιανή), Ἰωσήφ κ.ἄ. ἦταν φυσικὸ νὰ κινοῦνται καί νὰ ἐμπνέονται μέσα σὲ γλωσσικὰ σχήματα πού χρησιμοποιοῦσε ἡ Ἐκκλησία στήν ἐποχὴ τους. Γι' αὐτὸ τὰ μὲν κοντάκια, λόγῳ καί τοῦ διηγηματικοῦ τους ὕφους καί τοῦ πλήθους τῶν εἰκόνων πού χρησιμοποιοῦν, εἶναι ἀπλὰ καί κατανοητά, παρὰ τὰ ὑψηλὰ νοήματα πού περικλείουν, οἱ δὲ κανόνες, μέ τοὺς ὁποῖους ἐπιχειρεῖται ἡ μετάπλαση τῶν βασικῶν δογματικῶν ἀληθειῶν τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἔμμετρος προσευχές, ὥστε νὰ καθίστανται αὐτὲς ὄχι μόνο κτῆμα ἀλλὰ καί βίωμα τῶν πιστῶν, εἶναι δυσνόητοι καί ἔχουν ὕφος αὐστηρό, δωρικό. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ψελλίζει πολλοὺς ὕμνους ἀπ' ἐκείνους πού χρησιμοποιοῦνται στίς διάφορες ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας. Εὐχαριστεῖται νὰ τοὺς ψέλνει σὰν τραγούδια. Ὁρισμένοι ὕμνοι μάλιστα ἔχουν τὴν διάδοση στό λαό, ὅση δὲ γνώρισαν οὔτε τὰ δημοτικὰ τραγούδια⁸. Ἀσφαλῶς αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι ὁ πολὺς λαὸς καταλαβαίνει τὸν ἐκκλησιαστικὸ ποιητικὸν λόγο. Ὁ χρόνος πού παρεμβλήθηκε μεταξὺ τῆς δημιουργίας τῶν ὕμνων καί τῆς ἐποχῆς μας στέκεται ἐμπόδιο στήν προσέγγιση τοῦ αἰσθήματος τοῦ ὕμνογράφου ἀπὸ τὸ σημερινὸ πιστό. Οἱ χαριτωμένες καί ἀστείες πολλὰς φορὲς ἐξηγήσεις λέξεων ἢ ἀκόμα καί φράσεων πού δίνουν οἱ χριστιανοὶ τὸ ἐπιβεβαιώνουν. Ἰκανοποιεῖται ὁ λαὸς νὰ ἐρμηνεύει μέ τὴ βοήθεια τῆς φαντασίας του τὰ κενὰ πού ἀφήνουν, ὅσες λέξεις δὲν κατανοεῖ.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ὄχι μόνο εἶναι γνωστὴ, ἀλλὰ καί ἔχει προβληματίσει ὅλους ἐκείνους πού ἔχουν ὑπεύθυνη θέση στὸν ἐκκλησιαστικὸ ὀργανισμό. Γι' αὐτὸ ἡ Α' πανορθόδοξη διάσκεψη τῆς Ρόδου ὄρισε νὰ συζητηθεῖ μεταξὺ τῶν ἄλλων θεμάτων στὴ μέλλουσα Πανορθόδοξη

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 279 τοῦ ὑπ' ἀρ. 13 τεύχους.

Σύνοδο και ή πληρέστερη συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου στη λατρευτική ζωή της 'Εκκλησίας'. Η Δ' Πανορθόδοξη διάσκεψη του Βελιγραδίου εξειδικεύοντας το όλο θέμα έκαμε λόγο για τη γλώσσα της λατρείας. Παλαιοκαθολικοί και 'Ορθόδοξοι συμφώνησαν τότε, όπως φαίνεται από σχετική έκθεση, ότι είναι «κατά της χρήσεως εν τη λατρεία γλώσσης άγνωστου και ακατάληπτου τοίς πιστοίς»¹⁰. Πράγματι το γλωσσικό πρόβλημα στο λατρευτικό χώρο της 'Εκκλησίας είναι σοβαρό. «Ίσως δέν θά ήταν ύπερβολή, λέει ο Π. Σινόπουλος, αν ύποστηριζόταν ότι, στη λειτουργική ύμνογραφία, έτσι καθώς επιμένουμε να μεταδίνουμε τὰ νοήματα με το παλιωμένο γλωσσικό ένδυμά τους, καταργούμε το λόγο, χωρίς καν να το ύποπτευόμαστε και το μετασχηματίζουμε σε ήχο»¹¹.

Είναι μειονέκτημα να έχουμε κληρονομήσει ένα τέτοιο θησαυρό, όπως είναι οί ύμνοι της 'Εκκλησίας μας, που προετοιμάζει μυσταγωγικά και αναγωγικά την ψυχή του πιστού να λάβει μέρος στα μυστήρια της ορθόδοξης 'Εκκλησίας και να δυσκολευόμαστε να τον γνωρίσουμε, να τον κατανοήσουμε και να τον αξιοποιήσουμε σε όλη του την έκταση. Είναι δυνατόν να διδάσκει, να οικοδομεί και να παιδαγωγεί ή ύμνογραφία της 'Εκκλησίας, χωρίς οί πιστοί να μπορούν να διειδύσουν στο βαθύτερο νόημα των ύμνων;

Το σκεπτικισμό του και την άνησυχία του για την έμφανή μείωση της επίδρασης της ορθόδοξης ύμνογραφίας στην έκκλησιαστική μας ζωή και ιδιαίτερα στη νέα γενιά εξέφρασε σε είσηγησή του στο Δ' Πανελλήνιο Συνέδριο των Θεολόγων και ο όμοτ. καθηγητής του Πανεπιστημίου Άνδρέας Φυτράκης με τους έξης λόγους: «Είναι δέ άκρως λυπηρόν το γεγονός, ότι πάντες ήμείς παρακολουθούμε σχεδόν άπαθώς την συν τη προόδω του χρόνου παρατηρουμένην αισθητήν μείωσιν της επίδρασεως της 'Ορθόδοξου ύμνωδίας επί τε της έκκλησιαστικής μας ζωής και της θρησκευτικής άγωγής των νέων μας, ήτις επί αιώνας έθέρμαινεν, ως έλέχθη, τὰς καρδιάς των ορθοδόξων, έδίδασκεν εις αυτούς τὰς αλήθειάς της πίστεως και γενικώτερον ύπήρξε το πλέον μεγαλόπνοον και πολύφθογον μελωδικόν, οίκουμενικόν δέ κατ' έξοχήν, κήρυγμα του ορθοδόξου χριστιανισμού»¹². Η μείωση της επίδρασης της ορθοδόξου ύμνογραφίας στο πλήρωμα της 'Εκκλησίας που επισημαίνει ο καθηγητής όφείλεται και σε άλλους λόγους, όπως

δήποτε όμως το γλωσσικό ιδίωμα είναι μιά από τις σοβαρές αιτίες. 'Εκείνοι που μπορούν να εισδύσουν στο βάθος της λατρείας, να αισθανθούν το μεγαλείο και τη μεγαλοπρέπεια των ύμνων της 'Εκκλησίας είναι λίγοι, οί πολλοί άρκοούνται στην άπλή παρακολούθηση των τελουμένων.

Για να επιτύχουμε ουσιαστική συμμετοχή του πληρώματος της 'Εκκλησίας στη λατρευτική της ζωή μερικοί προτείνουν τη μετάφραση των έκκλησιαστικών ύμνων σε γλώσσα άπλή και εύκολονόητη στο πλήθος¹³. Η προτεινόμενη λύση, κατά τη γνώμη αυτή θά διευκόλυνε τους πιστούς. Άλλωστε «ή μεταφραστική κίνηση, για τη μεταφορά της λειτουργικής ύμνογραφίας από τη μιά στην άλλη γλώσσα των διαφόρων γλωσσικών κοινοτήτων της Άνατολικής και Δυτικής χριστιανοσύνης, για λειτουργική χρήση, δέν ύπήρξε άσήμαντη κατά τους περασμένους αιώνες»¹⁴.

'Ετσι φθάνουμε σ' ένα άκανθώδες ζήτημα, σ' ένα πρόβλημα δύσκολο, στο όποιο ή 'Εκκλησία καλείται να δώσει άπάντηση. Είναι καιρός να θέσουμε το δάκτυλο επί τον τύπο των ήλων.

(Συνεχίζεται)

8. Ν.Β. Τομαδάκη, 'Η Βυζαντινή ύμνογραφία και ποιήσις, Άθήναι 1965, τ. Β' σελ. 7.

9. Εύαγ. Θεοδώρου, Μαθήματα λειτουργικής, τ. Α', Άθήναι 1975, σελ. 114.

10. 'Ιωάν. Καρμύρη, 'Η Δ' Πανορθ. Διάσκεψις του Βελιγραδίου, 'Εκκλησία αριθ. φύλ. 19-21 (1966) σελ. 623.

11. Π. Σινοπούλου, 'Η μεταφραστική σιγή στην έκκλ. ύμνογραφία, Άγ. Νικόλαος Κρήτης, 1986, σελ. 28.

12. Πρακτικά Δ' Πανελλ. Θεολογικού Συνεδρίου, εν Άθήναις 1970, σελ. 102.

13. Άνδ. Βοσκοῦ, Λειτουργική μεταρρύθμιση, Άπόστ. Βαρνάβας τόμ. ΑΑ' (1970) σελ. 250.

14. Π.Α. Σινόπουλου, 'Η μεταφραστική σιγή στην έκκλησιαστική ύμνογραφία, σελ. 29 παράβαλε και Τρεμπέλα, 'Εκλογή έλλην. ορθοδ. ύμνογραφίας, σελ. πα' - πε', 4β' - 4στ' κ.λπ.

**Προμηθενθείτε έγκαιρως
τόν ΗΜΕΡΟΔΕΙΚΤΗ ΤΟΙΧΟΥ 1997
και την ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ 1997 (τσέπης)
έκδόσεως Άποστολικής Διακονίας.**

Ζητήστε τα από τὰ κεντρικά μας Γραφεία, τὰ Βιβλιοπωλεία μας και τών Γ. Μητροπόλεων και τούς Ναούς. Περιέχουν έκλεκτά έποικοδομητικά σύντομα κείμενα και τὰ άπαραίτητα άγιολογικά, άγιογραφικά και ήμερολογιακά στοιχεία.

Η ΙΔ' ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τοῦ κ. Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Θεολόγου, Μ.Α. Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΙΒ'. Ὁ ἅγιος Κύριλλος συνεχίζων τὸν συσχετισμὸν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν θαυμαστὴν διάσωσιν τοῦ Ἰωνᾶ ἐκ τοῦ κήτους, καλεῖ τοὺς κατηχομένους νὰ ἐξετάσουν ὁμοῦ μετ' αὐτοῦ δι' ἀπολογητικούς λόγους ἔναντι τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπεδέχοντο τὸ ἱστορικὸν γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, τί εἶναι δυσκολώτερον, νὰ ἀναστηθῆ ἔκ τοῦ τάφου ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐνταφιασθῆ ἢ νὰ μὴ ἀποσυντεθῆ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εὐρέθη εἰς τὴν κοιλίαν κήτους, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ὑψηλὴ θερμοκρασία. Πᾶς ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι οἱ γαστέρες ἔχουν τόσον ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, ὥστε νὰ ἀποσυντίθενται ἐντὸς αὐτῶν καὶ τὰ ὄσα, τὰ ὁποῖα ἔχουν καταποθῆ. Ἐν τούτοις τὸ σῶμα τοῦ Ἰωνᾶ κατὰ τὴν διήγησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν ἀποσυντεθῆ, παρ' ὅλον ὅτι εὐρίσκετο εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπεδέχοντο τοῦτο ὡς πραγματικὸν γεγονός. Ἐπὶ πλέον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν δύναται νὰ ἐπιζῆσῃ χωρὶς τὴν βιολογικὴν λειτουργίαν τῆς ἀναπνοῆς, ἐνῶ ὁ Ἰωνᾶς ἐπέζησε, χωρὶς νὰ ἀναπνεύει ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐλευθέρον ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα.

Βεβαίως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιτείνουσι οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι τὸν Ἰωνᾶν συνώδευσεν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ οὕτως κατήρχετο σπαράσσων εἰς τὸν Ἄδην. Θὰ ἠδύνατο ὁμοῦ νὰ λάβουν ὡς ἀπάντησιν ὅτι ὁ Κύριος, ὁ Ὅποιος διὰ τῆς δυνάμεώς Του ἐ χάρισε τὴν ζωὴν εἰς τὸν Ἰωνᾶν, τὸν ἀγαπητὸν δούλον Αὐτοῦ, πολὺ περισσότερον θὰ εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ χαρίσῃ ζωὴν εἰς τὸν Ἐαυτὸν του. Δεδομένου ὅτι τὸ πρῶτον περιστατικόν, τὸ σχετικὸν πρὸς τὸν Ἰωνᾶν, εἶναι ἀξιόπιστον, θὰ πρέπη νὰ γίνῃ δεκτὸν ὡς ἀξιόπιστον καὶ τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν αὐτὸ δὲν γίνῃ πιστευτὸν, θὰ πρέπη νὰ μὴ γίνῃ πιστευτὸν καὶ τὸ πρῶτον. Διὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον καὶ διὰ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους εἶναι ἀξιόπιστα ἀμφοτέρω τὰ γεγονότα, καὶ τὸ θαῦμα τῆς διασώσεως τοῦ Ἰωνᾶ, καὶ τὸ γεγονός τῆς διασώσεως τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος ἀδιαφθόρου κατὰ τὴν τριήμερον ταφήν. Διότι οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ πιστεύουν ὅτι καὶ ὁ Ἰωνᾶς διεφυλάχθη σῶος καὶ ἀκέραιος ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους καὶ ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν «παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατὰ ἐστι»¹²¹ καὶ «ννὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν»¹²². Ὑπάρχουν πολλὰ μαρτυρία περὶ τοῦ γεγονότος τῆς

Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἐκ τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐνεργείας τοῦ Ἀναστάντος, ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ μόνος, ὅστις κατήλθεν μὲν εἰς τὸν Ἄδην, ἀνέβη δὲ ἐξ αὐτοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων¹²³. Διότι κατεδέχθη Ἐκεῖνος τὸν θάνατον, ἀλλὰ, ὡς ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ «τὰ μνημεῖα ἀνεψῆθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη»¹²⁴.

Ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος ἐνταῦθα προσωποποιεῖται, ἐξεπλάγη, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι κατήλθεν εἰς τὸν Ἄδην ἄνθρωπος διάφορος τῶν λοιπῶν, ὁ Ὅποιος δὲν κατείχετο ἀπὸ τὰ δεσμά, τὰ δεσμεύοντα πάντας τοὺς νεκρούς. Ὁ ἅγιος πατὴρ ἐρωτᾷ τοὺς φρουροὺς τοῦ Ἄδου, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης προσωποποιοῦνται, διὰ ποῖον λόγον ἐφοβήθησαν, ὅταν εἶδον τὸν Κύριον. Ἀναφέρει πρὸς τοῦτο τὴν προφητείαν τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωβ «ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ Ἄδου ἰδόντες σε ἔπηξαν;»¹²⁵. Ἐπίσης ἐρωτᾷ τοὺς φρουροὺς τοῦ Ἄδου τί εἶδους ἦτο ὁ κατέχων αὐτοὺς ἀσυνήθης φόβος. Ὁ θάνατος ἀπεμακρύνθη καὶ ἠλέγχθη διὰ δειλίαν λόγῳ τῆς φυγῆς του. Ἀντιθέτως προσέτρεξαν πρὸς τὸν Κύριον οἱ πρὸ Αὐτοῦ δίκαιοι, οἱ ὁποῖοι ἐλυτρώθησαν δι' Αὐτοῦ ἐκ τοῦ θανάτου. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρονται οἱ ἄλλοι προφήται, ὁ νομοθέτης Μωυσῆς, οἱ πατριάρχαι Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, οἱ Δαβὶδ, Σαμουὴλ καὶ Ἡσαΐας, ὡς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστῆς, ὁ ὁποῖος ἔδωσε μαρτυρίαν περὶ τοῦ Μεσσίου καὶ εἶπε: «σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;»¹²⁶. Πάντες οἱ δίκαιοι, τοὺς ὁποῖους εἶχε καταπίει ὁ θάνατος, ἐλυτρώθησαν ἐξ αὐτοῦ. Διότι ἔπρεπεν Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε προκαταγγελθῆ ὑπὸ τῶν δικαίων κηρύκων προφητικῶς ὡς Βασιλεὺς τῶν πάντων, νὰ γίνῃ Λυτρωτῆς αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκήρυξαν. Ἐκαστος τῶν δικαίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔλεγε περιφρονητικῶς πρὸς τὸν θάνατον: «πού σου, θάνατε, τὸ κέντρον; πού σου, ἄδη, τὸ νίκος;»¹²⁷. Ὁ Ἰησοῦς, ὁ Ὅποιος κατήγαγε νίκην κατὰ τοῦ θανάτου, ἔσωσεν ἐξ αὐτοῦ πάντας τοὺς δικαίους, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἀνθρώπων («ἡμᾶς»¹²⁸). Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐνταῦθα σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἀνάστασιν ὄχι μόνον τῶν πρὸ Χριστοῦ κοιμηθέντων δικαίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τοῦ Ἀναστάντος «συνανέστη δυνάμει καὶ ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη

Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΩΝΥΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ)

Τοῦ κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΤΟΥΛΑΤΟΥ

Τὸ πλῆθος τῶν Σχολῶν ποὺ ἰδρύθηκαν καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων ποὺ σώζονται ἀπὸ τὴν συγκεκριμένη περίοδο ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴ στὸ Βυζάντιο. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζωγραφικὴ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ βέβαιο ὅτι ἔρχονται στὸ προσκήνιο οἱ ἀρχαιοελληνικὲς καὶ ρωμαϊκὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴ σχέση καλλιτέχνη καὶ ἔργου. Ἡ στροφὴ στὴν ἀρχαιότητα καλλιεργήθηκε στὴν πρωτεύουσα καὶ ἡ ἴδια ἢ πρωτεύουσα κυριαρχεῖ στίς ἐπιρροὲς στὴν τέχνη: «Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὸ β' μισὸ τοῦ 10ου αἰῶνα στίς περισσότερο ἐπαρχίους τῆς αὐτοκρατορίας οἱ καλλιτέχνες προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὴν τέχνη τῆς πρωτεύουσας»¹².

Μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ διαμόρφωσε ὀριστικὰ τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ της. Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ, τὸ ὁποῖο μᾶς ἐνδιαφέρει, εἶναι: «ἡ μίμηση τῶν προτύπων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος (πτυχώσεις ἐνδυμάτων, κινήσεις, εὐγένεια καὶ χάρις κ.λπ.)»¹³.

Ἡ Παλαιολόγεια Ἀναγέννησις εἶναι ἡ φυσικὴ ἀπόληξη ἐνὸς ζωγραφικοῦ κινήματος ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴν τοῦ πολὺ νωρίτερα: «Μετὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κων/πόλεως (1261) ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Η' τὸν Παλαιολόγο,

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 282 τοῦ ὑπ' ἀρ. 13 τεύχους.

φύσις, ὀλόκληρος ἢ ἀνθρωπότης προοδοποιηθεῖσις τῆς γενικῆς Ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου»¹²⁹.

121. Περβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 14, Ματθ. 19, 26.

122. Περβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 15, Α' Κορ. 15, 20.

123. Σημειώσεις: Ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἅγιος Κύριλλος ἀναφέρει ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ μαρτυρίαι περὶ τοῦ γεγονότος τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως καὶ ἐκ τῶν Θεῶν Γραφῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἀναστάντος μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ (τοῦ ἱεροῦ πατρὸς), συνελθὸς μετὰ τὴν συγγραφὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης. «Πολλὰς γὰρ ἔχω τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας. Ἐκ τε τῶν θείων γραφῶν καὶ ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ Ἀναστάντος ἐνεργείας» (ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 15-17). Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι βαρυσήμαντος, ἀλλὰ ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ὁ περαιτέρω σχολιασμός ταύτης.

124. Περβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 18-19, Ματθ. 27, 52.

Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποδίδει ἐπιτυχῶς τὸ Ἀναστάσιμον ἀπολυτίκιον τοῦ Β' ἤχου: «ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον, ἡ ζωὴ ἢ ἀθάνατος, τότε τὸν Ἄδην ἐνέκρωσας τῆ ἀστραπῆ τῆς θεότητος» ὅτε δὲ καὶ τοὺς θεθνεῶτας ἐκ τῶν καταχθονίων ἀνέστησας, πάσαι αἱ δυνάμεις τῶν ἐπουρανίων ἐκράγαζον Ἐξοδότα Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα Σοῦ» (Βλ. Πεντηκοστάριον. Ἐκδόσεις Φῶς. Ἀθήνα 1960, σελ. 49).

125. Περβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 21-22, Ἰωβ 38, 17.

126. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 26-27, Ματθ. 11, 3.

127. Περβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 29-30, Α' Κορ. 15, 55.

128. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 179, 30.

129. Γ. Ν. Καρμύση, Δογματικὴ κατὰ τὰς Πανεπιστημιακὰς αὐτοῦ παραδόσεις, Ἐκδόσεις «Φοιτητικὸς Θεολογικὸς Σύνδεσμος», Ἀθήνα 1954, σελ. 307.

δηλ. μετὰ τὸ τέλος τῆς φράγκικης κατοχῆς της, ἀναπτύχθηκε ἔντονη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις σ' ὅλα τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη. Αὕτη εἶναι ἡ Ἀναγέννησις τῶν Παλαιολόγων, ποὺ στὴν πραγματικότητά δὲν εἶναι ἀναγέννησις, δηλ. ξαφνικὴ ἀνανέωσις μιᾶς τέχνης ποὺ εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ, ἀλλὰ τὸ τελευταῖο στάδιον μιᾶς ἐξελίξεως τῆς τέχνης ποὺ εἶχε ἀρχίσει τουλάχιστον δύο αἰῶνες νωρίτερα»¹⁴. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι ὅτι: «Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν περίοδο αὕτη ἐμφανίζονται σὲ πολλὰς τοιχογραφίας οἱ ὑπογραφὲς ζωγράφων (Κρήτη, Λακωνία, Μακεδονία, Σερβία), οἱ ὁποῖοι εἶναι συνήθως μοναχοί»¹⁵. Ὅπως βλέπουμε, ἡ πορεία πρὸς τὸ ἐπώνυμο ζωγραφικὸ ἔργο στὴν Ἀνατολὴ εἶναι αὐτόνομη καὶ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀρχίζει πολὺ νωρίς, τὸ Θ' αἰῶνα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθοῦν ἐπιρροὲς ἀπὸ τὴ Δύση καὶ κυρίως ἐπιρροὲς ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ κίνημα τῆς Ἀναγέννησης. Οἱ ἐπιδράσεις αὐτὲς πρέπει νὰ μεταφέρονται μὲς τῆς Κρήτης¹⁶. Οἱ νέες ἀντιλήψεις τῆς Ἀναγέννησης γιὰ τὴν σχέση ζωγράφου καὶ ἔργου εἶναι ἐμφανεῖς στὴν διαπραγματεύσιμη τοῦ φαινομένου τῆς Ἀναγέννησης. Δηλ. ὅτι ἡ ἱστορία τῆς τέχνης τῆς Ἀναγέννησης εἶναι ἡ ἱστορία τῶν καλλιτεχνῶν ποὺ ἀνήκουν σ' αὐτὴν τὴν περίοδο. Αὐτὸ συμβαίνει γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὴν περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης γίνεται ἰδιαίτερον, ἀτοματικῶς καὶ ἐκφράζει τὴν ἀτομικὴν ἰδέαν τοῦ δημιουργοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του. Αὕτη ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀτομοῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προσφορὰ τιμῆς, πολλὰς φορὲς ἐξαφρητικῆς, ἀπὸ τὴν κοινωνία. Τὸ ἔργο τῆς τέχνης δὲν εἶναι πιά ἀποτέλεσμα τῆς θέλησης τοῦ φεουδάρχου ἢ τοῦ θρησκευτικοῦ μόνον προκαθημένου, ἀλλ' ὀλόκληρος τῆς πόλεως. Ἡ πειθαρχία, ἡ κοινοτικὴ ζωὴ, τὰ συνεργεῖα καὶ οἱ συντεχνίες σιγά-σιγά ἐξαφανίζονται. Τὸ ἄτομο παίρνει τὴ θέση τῆς ομάδος τοῦ Μεσαίωνα. Ἡ τέχνη τῆς ζωγραφικῆς ἀνάγεται σὲ ἐπιστήμη. Ἐμφανίζεται ἡ προοπτικὴ ποὺ θὰ ἀναπαραστήσει τὸν πραγματικὸν χῶρον¹⁷. Οἱ ἀλλαγὲς στὴν στάση τοῦ κοινῶν ἀπέναντι στοὺς ζωγράφους εἶναι ἐμφανεῖς στοὺς ὄρους τῶν συμβολαίων γιὰ τὴν παραγγελία ἐνὸς ἔργου.

Στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα διαφαίνεται μιὰ αὐξανόμενη ἐκτίμησις πρὸς τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ ζωγράφου: «Οἱ ὄροι τῶν συμβολαίων τοῦ 15ου αἰῶνα, μὲ τοὺς περιορισμοὺς ποὺ ἐπιβάλλουν στοὺς ζωγράφους, τὴν ἐμφαση στὴν τεχνικὴ τελειότητα τῶν εἰκόνων, τὴν ὑποχρέωσις χρήσης συγκεκριμένων εἰκονογραφικῶν προτύπων, τὶς μεγάλες παραγγελίες ἀπὸ ἐμπόρους, ποὺ ὀδηγοῦν στὴν μαζικὴ ἐκτέλεσις εἰκόνων, ὑπογραμμίζουν τὴν ἀντίληψη γιὰ τὸ βιο-

τεχνικό χαρακτήρα της ζωγραφικής και την έμπορο-κοποίηση της παραγωγής της, καθώς και τη θεώρηση του εικονογράφου ως τεχνίτη με συνηθισμένες πρακτικές ικανότητες και όχι ξεχωριστά χαρίσματα.

Η αντιμετώπιση αυτή βρίσκεται σε πλήρη έναρμόνιση με την άποψη για τους ζωγράφους στο Μεσαίωνα στη Δύση και με τις ανάλογες αντιλήψεις για την τέχνη του. Οί μαρτυρίες του 16ου αιώνα υποβάλλουν το συμπέρασμα ότι έχουν συντελεστεί όρισμένες ούσιαστικές αλλαγές. Από κάποιες ένδειξεις για μεγαλύτερη έλευθερία στο ζωγάφο και για περισσότερη έμπιστοσύνη στη δημιουργική του ικανότητα, από σποραδικές κρίσεις για την αξία και την αισθητική ποιότητα πινάκων και κυρίως από την δημιουργία ιδιωτικών συλλογών με μεγάλο αριθμό εικόνων και άλλων έργων, διαφαίνεται και μιὰ νέα συνειδητοποίηση της ζωγραφικής ως ανώτερης τέχνης. Παρόμοιες μεταβολές είχαν ήδη πραγματοποιηθεί στη Δύση, με την καλλιέργεια του κλασικού πνεύματος και την επανεκτίμηση των εικαστικών τεχνών στην Αναγέννηση. Η ευνόικότερη στάση του κοινού απέναντι στους Κρητικούς ζωγράφους και την εργασία τους ασφαλώς σχετίζεται με τὰ αναγεννησιακά ρεύματα, που έπηρέαζαν σε πολλά επίπεδα την κρητική κοινωνία της εποχής¹⁸. Από τὰ παραπάνω μπορεί να συναχθεί με ασφάλεια ότι μετά τον 16ο αιώνα η βυζαντινή αντίληψη για την άγιογραφία έχει υποχωρήσει σημαντικά. Είναι σπάνιο πια να βρεθεί άυπόγραφο έργο. Παρ' όλα αυτά η πίστη για άπλη συνέργεια του ανθρώπου συνεχίζει να υπάρχει και έκφράζεται με την στερεότυπη ύπογραφή «διὰ χειρός...» ή όποια χρησιμοποιείται και σήμερα. Επίσης η βαθιά πίστη για ύπαρξη άχειροποίητων εικόνων συνεχίζει μέχρι τις μέρες μας την αντίληψη ότι είναι ο Θεός στην ούσία εκείνος που δημιουργεί την εικόνα¹⁹. «Η δήλωση της προσωπικότητας του άγιογράφου είναι λειτουργική και όχι άτομιστική, γιατί ο άγιογράφος είναι άπλως τὸ "χέρι" με τὸ όποιο ἡ Έκκλησία αίσθητοποιεί τὴ διδασκαλία της.

Με τὸ πνεύμα αυτό λ.χ. ύπέγραφαν τὰ έργα τους οί Αστροπὰς και οί γιοί του Μιχαήλ και Εὐτύχιος ("χείρ Μιχαήλ ζωγράφουσα και ἐμοῦ Εὐτυχίου"), γιατί κατανοούσαν τὸ έργο τους ως έκκλησιαστική διακονία, που κατευθύνεται από τὴ χάρη του Θεοῦ»²⁰.

Είναι λοιπόν βέβαιο ότι παρὰ τις βαθιές αλλαγές που μεσολάβησαν στις σχέσεις ζωγράφου και έργου στην Όρθόδοξη Ανατολή, ἡ βασική πίστη, ότι ο ζωγράφος είναι τὸ όργανο στη δημιουργία ενός έργου του όποίου ο έμπνευστής είναι ο Θεός, παραμένει σταθερή.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οί άπόψεις του Άγγλου ποιητή και κριτικού T.S. Eliot (1888 - 1965) για τὴν σχέση καλλιτέχνη και παράδοσης είναι ένδεικτικές για τὴν τάση επιστροφῆς μερικῶν δημιουργῶν στην Δύση σε καλλιτεχνικές αξίες οί όποιες είχαν ξεχαστεί. Τὸ δοκίμιό του Tradition and the Individual Talent (1932) (Παράδοση και άτομικό χάρισμα) περιέχει θεωρητικές άπόψεις οί ό-

ποιες, πολύ πριν, έγιναν πράξη από τους Βυζαντινούς καλλιτέχνες. Για τὸν Eliot ἡ έννοια του «προσωπικού» είναι εκείνη ἡ όποία άπειλεί τὴν ἴδια τὴν ύπαρξη της τέχνης. Όπως λέει ο ἴδιος για τὸν πραγματικό καλλιτέχνη: «Αὐτὸ που συμβαίνει είναι μιὰ διαρκῆς παράδοση του έαυτοῦ του καθὼς εκείνη τὴ στιγμή βρίσκεται (ἀπέναντι) σε κάτι τὸ όποιο είναι περισσότερο άξιόλογο» και «ἡ πρόοδος του καλλιτέχνη είναι μιὰ διαρκῆς αὐτοθυσία, μιὰ συνεχῆς ἐξάλειψη της προσωπικότητας». Η γνώση, έπομένως, τῶν ἀξιῶν έργων τῆς παράδοσης δὲν δείχνει άναγκαία τὸν σχολαστικό άνθρωπο ἀλλ' ἐκείνον ο όποιος τοποθετῆ τὸν έαυτό του σε κατώτερη θέση, κατὰ τὴν ὠρα της δημιουργίας, προστά σε κάτι που άναγνωρίζει πὸ σημαντικό από τὸ έργο που έχει να ἐπιδείξει ο ἴδιος μέχρι τότε. Η ἀπαλλαγὴ του καλλιτέχνη από τὴ βιασύνη για άναγνώριση με αντίτιμο συχνὰ τὴν άπουσία ποιότητας στην τέχνη του είναι σημαντικό στοιχείο σ' αὐτὴν τὴν διαδικασία. Η παράδοση δὲν άποτελεῖται από μεμονωμένα έργα, ἀλλὰ από μιὰ ἀδιάσπαστη ἀλυσίδα σημαντικῶν και μὴ σημαντικῶν έργων τὴν όποια ο δημιουργὸς αισθάνεται ὑποχρεωμένος να συνεχίσει. Η άπροθυμία τῶν Βυζαντινῶν άγιογράφων να ύπογράφουν τὰ έργα τους έχει σχέση και με τὴ στάση τους απέναντι στην Παράδοση. Στην Βυζαντινὴ τέχνη ἡ προσωπικότητα του δημιουργοῦ εξαφανίζεται μέσα στο έργο, τὸ όποιο έντάσσεται στη συνέχεια της Παράδοσης. Οί Βυζαντινοί κατενόησαν πολύ νωρὶς τὸς κινδύνους από τὴν ὑπερεκτίμηση της προσωπικότητας του καλλιτέχνη και τὸν αντίστοιχο ὑποβιβασμό της αξίας της Παράδοσης. Τὸ έργο είναι αὐτὸ που πρωτεύει και όχι ο δημιουργός. Η ύπαρξη του έργου προϋποθέτει τὴν σταδιακή άπο-προσωποποίηση του δημιουργοῦ και τὴν ταυτόχρονη εμφάνιση του ὕφους του πλέον μέσα στο έργο. Οί κρίσεις στην Βυζαντινὴ τέχνη άφοροῦν πάντα στα έργα. Η ειλκιρινῆς κριτικὴ γίνεται στα έργα και ποτὲ στους καλλιτέχνες. Οί νεωτερισμοί στη Βυζαντινὴ τέχνη θὰ γίνουν ὡς αὐτονόητη έκδήλωση τῶν νέων αισθητικῶν τάσεων και ποτὲ μόνον επειδὴ κάτι θεωρεῖται ξεπερασμένο, ἄρα πρέπει να ἀλλάξει. Οί άπόψεις του T.S. Eliot θεωρητικά ἐπιβεβαιώνουν τὴν μακρόχρονη πράξη που υιοθέτησε ἡ Βυζαντινὴ τέχνη.

(Τέλος)

12. Γ. Άντουράκης: όπ. παρ., σελ. 195.

13. Γ. Άντουράκης: όπ. παρ., σελ. 195.

14. Γ. Άντουράκης: όπ. παρ., σελ. 198.

15. Γ. Άντουράκης: όπ. παρ., σελ. 199.

16. Για τις σχέσεις Κρήτης - Βενετίας δέξ: Κ. Ι. Γιαννακόπουλος, «Βυζαντινὴ Ανατολή και Λατινικὴ Δύση», Έστία χ.χ., κεφ. 5ο Χαρακτηριστικό δείγμα τῶν σχέσεων, οί Έλληνες Madonnieri τῆς Βενετίας.

17. Όλες οί ανάζητήσεις της σύγχρονης τέχνης ξεκινούν από τὴν Αναγέννηση. Για τὴν προβληματικὴ αὐτὴ από τὴν σκοπιὰ του ζωγράφου βλ.: Ν. Χατζηκυριάκου - Γρίκα: «Η γέννηση της νέας Τέχνης», Άστρολάβος, Άθήνα 1987, σελ. 91 κ.έξ.

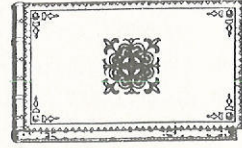
18. Μαρία Κωνσταντουδάκη - Κιτρομηλίδου: «Οί Κρητικοί ζωγράφοι και τὸ κοινό τους: Η αντιμετώπιση της τέχνης τους στη Βενετοκρατία», Ε' Συμπόσιο ΧΑΕ, σελ. 49.

19. Γ. Άντουράκης: όπ. παρ., σελ. 381 κ.έξ.

20. Βλάσιος Ίω. Φειδάς: «Βυζάντιο», γ' έκδοση, Άθήνα 1991, σελ. 426.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Δημητρίου Γ. Γιαννούλη

Η ΑΓΙΑ ΘΕΟΔΩΡΑ Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Πάρα πολλοί Άγιοι, Μάρτυρες και Όσιοι της Έκκλησίας μας υπήρξαν στον έγκόσμιο βίο τους παράγοντες πολιτικοί, κοινωνικοί, αναμορφωτές και ως Άρχοντες, Βασιλείς, Αυτόκράτορες και Στρατηγοί, άφησαν βαθιά τή ίχνη τους στους λαούς που έζησαν και καθοδήγησαν.

Μιά τέτοια λαμπερή και αγιασμένη μορφή υπήρξε και ή Θεοδώρα, γυναίκα του Μιχαήλ Β΄ Κομνηνού, Δούκα του Δεσποτάτου της Ηπείρου († 1271). Τής όποιας τή τραγική βίο (ιστορικό περίγραμμα), τήν Άκολουθία, τήν θανή, τήν άνακομιδή τών λειψάνων της, τήν άκολουθία τής άνακομιδής, τήν ύπάρχουσα εικονογραφία και τή περί ιστορικού ναού της, καθώς κατάλογο εικώνων και πλούσια βιβλιογραφία μās προσφέρει ό σ. σ΄ ένα καλαίσθητο βιβλίο, έκδοση τής Μητρόπολης Άρτας.

Πρόκειται για προσεγμένο και κατατοπιστικό πόνημα, συγκροτημένης και εύχάριστης, αισθητικά και ουσιαστικά, γραφής από άνθρωπο που γνωρίζει όχι μόνο να γράφει, αλλά και να διαλέγει έκάστοτε τή ουσιώδη και τή άπαραίτητα. Κι αυτό είναι μιά έμφανής άρετή του σ.

Έτσι ή άδρότητα του ύφους, καθώς και ή σαφήνεια τών κειμένων άναποκρίνονται και στο ήθος, τή βασιλική βιοτή και τή πεπρωμένο τής Άγίας Θεοδώρας, ή όποια υπήρξε, πράγματι:

«Τών Σερβίων τή γέννημα
και τής Άρτης τή σέμνωμα,
τών Βασιλισσών τή αγλαίσμα
και τής Άκαρνανίας άπάσης
τὸ μέγα σεμνολόγημα».

Άγίου Γρηγορίου Νύσσης

Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΓΙΟΥ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

Γιά μελέτες, μεταφράσεις, σχόλια και έρμηνείες ποιότητας Πατερικών κειμένων, τή τελευταία χρόνια, άποτελεί άληθινή έγγύηση ή γραφίδα του Άρχιμ. Παγκρατίου Μπρούσαλη.

Πρόκειται για έναν βαθύ γνώστη τής Πατερικής σκέψης, θεολογίας και κοινωνιολογίας, ό όποιος με άγιογραφική τεκμηρίωση, εύθυνη και τόλμη, παρουσιάζει τόν άθάνατο Πατερικό πλούτο και δικαιώνει, στις μέρες μας, τήν άξία τής θεολογίας για τή λύση τών άπειράθμων και τών πιό δύσκολων προβλημάτων του πνεύματος και τής κοινωνίας.

Ένα παρόμοιο έργο με πυκνά και βαθύτατα νοήματα βιβλίο είναι κι αυτό του Άγίου Γρηγορίου Νύσσης, από τις έκδόσεις «Επέκταση». Είναι μιά όμιλία του

Πατέρα τής Έκκλησίας, που γράφτηκε γύρω στο 380 μ.Χ. και αναφέρεται στο θέμα τής ύποταγής του Γιού στον Πατέρα. Και «σκοπός του είναι να καταδειχθεί όπι ή ύποταγή του Γιού είναι τή τελευταίο γεγονός τής Ιστορίας. Πριν από αυτό θα προηγηθούν δύο άλλα. Τή ένα ό άφανισμός του κακού από όλη τήν κτίση, και τή άλλο ή κατάργηση του θανάτου».

Πρόκειται δηλαδή για πολύ σημαντικά ζητήματα τής όρθόδοξης πνευματικότητας με πυκνή και εύρύτερη σημασία που στην ανάπτυξη τους περνούν ένδιάμεσα και φωτίζονται πλήθος Άγιογραφικά και Έκκλησιολογικά θέματα που έχουν σχέση άμεση με τή ζωή και τή σωτηρία του κάθε χριστιανού.

Όλα αυτά όμως παρουσιάζονται μ΄ έναν άνετο, άβίαστο τρόπο, γλωσσικά άψογο, ώστε ή γνώση να γίνεται εύληπτη, με διαύγεια, καθαρότητα και τέρψη πνευματική και ψυχική. Κι έτσι διαβάζοντας καθέναν τήν όμιλία του Άγίου Γρηγορίου να γίνεται ένθερμος συνήγορος τής πολυσήμαντης άξιας του βιβλίου, γιατί δέν διδάσκει μόνο, αλλά τέρπει τή νου και τήν ψυχή.

Μητροπολίτου Κορίνθου

Παντελεήμονος Καρανικόλα

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Μέσα στο τεράστιο μεταφραστικό και άναπλαστικό έργο του Σεβασμιωτάτου Ποιμενάρχη έντάσσεται και τή βιβλίο του από τις «Έκδόσεις Πνοή», Κόρινθος 1995, «Μυσταγωγία Βιωματικής Όρθοδοξίας».

Είναι έξοχα κείμενα άποθησαυρισμένης γνώσης και βιωματικών στοχασμών που άνηκον σε κύκλους δοκιμών ένός άγνωστου Βρετανού μυστικού συγγραφέα. Τόν όποιον ό Σεβασμιώτατος μεταγλωττίζει και σχολιάζει με βαθυστόχαστη λεπτότητα και άξιοσύνη.

Άλλα παρόμοια μεταφρασμένα έργα του ίδιου είναι ό «Γνόφος Άγνωσίας» και οι «Περιπέτειες ένός προσκυνητού» που έως σήμερα έχουν πραγματοποιήσει πολλαπλές έκδόσεις θρέφοντας πνευματικά και ψυχικά χιλιάδες χριστιανών και όχι μόνο.

Ό Σεβασμιώτατος έχει άλλωστε τόν τρόπο, με τή βαθιά γνώση τής Έλληνικής και τής Άγγλικής γλώσσας που διαθέτει, να χρησιμοποιεί έτσι τις λέξεις, τή νοήματα και τή δομή τών μεταφρασμένων κειμένων, ώστε να άναπλάθεται τή πρωτότυπο αισθητικά και έκφραστικά. Με άποτέλεσμα, συχνά, ή μετάφραση ή ή μεταγλώττιση να είναι καλύτερη άπ΄ αυτό και να έχει, φυσικά, άμεσότερα καλλιτεχνικά και ουσιαστικά άποτελέσματα. Αυτό σημαίνει όπι ό Σεβασμιώτατος καταβάλλει τεράστιο μόχθο και κάνει βαθιά άγιολογική έρευνα. Γι΄ αυτό και ή άπήχηση πάντοτε είναι τεράστια στο λαό που γνωρίζει να διαβάσει τή καλό βιβλίο.

Φς

Ἡ Κένυα καὶ ἡ λατρεία τοῦ διαβόλου

Ὁ λαὸς τῆς ἀφρικανικῆς αὐτῆς χώρας πιστεύει μὲ φανατισμὸ στὸν σατανᾶ καὶ —τὸ χειρότερο— τὸν λατρεύει χωρὶς κανένα φραγμὸ ἐν ἔτει 1996!

Ἡ ἴδια ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας ἀπηύθυνε πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες ἐκκλησίη στοὺς Κενυάτες νὰ σταματήσουν νὰ λατρεύουν τὸν διάβολο μὲ ἀνθρωποθυσίες, πίνοντας τὸ αἷμα τῶν θυμάτων τους καὶ τρώγοντας τὶς σάρκες τους!

Δυστυχῶς ἡ Κένυα δὲν βγάζει μόνο ὀλυμπιονίκες στοὺς δρόμους μεγάλων ἀποστάσεων, ἀλλὰ καί... ἀνθρωποφάγους. Πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια ἡ κυβέρνηση δημιούργησε μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ διερευνήσῃ τὸ πρόβλημα καὶ τὰ πορίσματα ἦταν ἀνατριχαστικά.

Μετὰ ἀπὸ συστηματικὲς ἐρευνες καὶ μαρτυρίες ἀτόμων ποὺ εἶχαν προσωπικὲς ἐμπειρίες, ἀποδείχθηκε ὅτι ἡ λατρεία τοῦ διαβόλου ὑφίσταται. Σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες, στίς τελετὲς λατρείας οἱ πιστοὶ τοῦ διαβόλου κάνουν τὶς ἐξῆς ἀγριότητες:

- Ἀνθρωποθυσίες.
- Πίνουν ἀνθρώπινο αἷμα.
- Τρῶνε ἀνθρώπινες σάρκες.
- Κάνουν μαγγανείες σὲ ἀκατανόητη γλῶσσα.
- Βιάζουν καὶ κακοποιοῦν σεξουαλικά μικρὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ μεγάλους, ἄνδρες καὶ γυναῖκες.
- Μαύρη μαγεία.
- Κάνουν χρῆση ναρκωτικῶν.
- Χρησιμοποιοῦν φίδια στίς τελετὲς τους.

Σύμφωνα μὲ ἀνακοίνωση τῆς κυβέρνησις τοῦ Ναϊρόμπη, ἡ ἐρευνα ἔφερε στὸ φῶς πληροφορίες γιὰ «τρομακτικὰ εγκλήματα», ποὺ διαπράχθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τέτοιων τελετῶν, ὅπως ἀπαγωγές, βιασμοί, κακοποιήσεις παιδιῶν, δολοφονίες, ἀκρωτηριασμοὶ καὶ ἄλλες κτηνωδίες.

Αὐτὰ διαβάσαμε στίς ἐφημερίδες καὶ σημειώσαμε:

Μόνον ἡ ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὴν κατάσταση. Σιγὰ - σιγὰ καὶ σταθερὰ ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀναγεννήσουν καὶ θὰ ἀνακαινίσουν τὸν ἀνθρώπο. Καὶ τὸν Κενυάτη.

Βεβήλωση χωρὶς ἠθικὴ

Μέγιστο θέμα γιὰ τὸν παγκόσμιον πολιτισμὸ ἀποτελεῖ ἡ διακήρυξη ἀπὸ τὴν Τουρκία γιὰ τὴν μετατροπὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας σὲ τζαμί. Ἡ πράξη αὐτὴ στερεῖ ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ τὰ τελευταῖα προσχήματα ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς καὶ ἀποτελεῖ χωρὶς ἀμφιβολία βαρύτατη πρόκληση εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀντίθετα, ἂν

δοῦμε τί γίνεται μὲ τὰ θρησκευτικὰ τεμένη στὴν Ἑλλάδα θὰ καταλάβουμε τὴν συνετὴ πολιτικὴ τῆς χώρας μας κόντρα στὴ θρησκευτικὴ μισαλλοδοξία καὶ στὸ κλίμα καχυποψίας ἀνάμεσα στὴν Τουρκία καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅταν χρηματοδοτοῦνται ἐδῶ καὶ χρόνια ἐργασίες ἀναστήλωσης τῶν μουσουλμανικῶν μνημείων ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους.

Ἔως σήμερα ἔχουν συντηρηθεῖ 41 τζαμιά, 17 χαμάμ, 4 μπεζεστένια (ἀγορές), τρία ταφικά μνημεῖα - τουρπέδες (κοιμητήρια), ὅπως καὶ πολλὰ φρούρια, πυριπιδαποθήκες καὶ ὄχυρωματικά ἔργα τῆς τουρκικῆς κατοχῆς.

Στὴν Τουρκία, ἀντίθετα, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημα στοιχεῖα, ὅπως παρατηροῦν κυρίως ξένοι δημοσιογράφοι, τὰ μνημεῖα ὅποιοι πολιτισμοῦ, ὅποιας χώρας κληρονομιά κι ἂν εἶναι, δὲν ἀντιμετωπίζονται μὲ τὸν δέοντα σεβασμὸ ποὺ τουλάχιστον ἡ ἱστορία ἐπιβάλλει. Τὰ ἀρχαιοελληνικά, ρωμαϊκά καὶ βυζαντινὰ μνημεῖα καταρρέουν ἢ καταστρέφονται τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο. Ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες ὀρθόδοξες ἐκκλησίες ἔχουν μείνει περίπου 70. Ἐλάχιστες ἔχουν συντηρηθεῖ καὶ ἀξιοποιηθεῖ ὡς μουσεῖα, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες ἔχουν μετατραπεῖ σὲ στάβλους ἢ ἀποθήκες.

Στὴ χώρα μας ὑπάρχουν περίπου 300 τζαμιά. Σύμφωνα μὲ στοιχεῖα τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, στὸ νομὸ Ροδόπης λειτουργοῦν κανονικά 168 τζαμιά (19 στὴν πόλη τῆς Κομοτηνῆς, 149 στὰ χωριά), 90 στὸ νομὸ Ξάνθης (9 στὴν πόλη καὶ 81 στὰ χωριά), ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα βρίσκονται στὸν Ἔβρο (ἐπίσημος ἀριθμὸς γιὰ τὰ τεμένη στὴν ὑπόλοιπη ἑλληνικὴ ἐπικράτεια δὲν ὑπάρχει).

«Οἱ χώροι λατρείας ὅποιασδήποτε θρησκείας, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ κτίσματα τῶν λαῶν ποὺ σημάδεψαν τὴν ἱστορία τῆς χώρας μας, χαίρουν σεβασμοῦ καὶ προσπαθοῦμε νὰ τὰ ἀναδείξουμε», παρατηρεῖ ὁ διευθυντὴς τῆς Διεύθυνσης Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, Νίκος Ζίας. Εἰς βάρος πολλὰς φορὲς τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως δικῶν μας βυζαντινῶν μνημείων καὶ ἐκκλησιῶν, τὰ ὁποῖα χρῆζον ἀμέσου ἐπεμβάσεως καὶ συντηρήσεως ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία Βυζαντινῶν μνημείων παρατηροῦμε ἐμεῖς.

Ἄρχιμ. Μ.Φ.

Ἄν θέλεις νὰ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰ ραδιοκύματα, ἐνίσχυσε τὸ Ραδιοφωνικό Σταθμὸ τῆς, τὸν 89,4 FM STEREO. Ἀριθμὸς λογαριασμοῦ Ἑθνικῆς Τραπεζῆς: 146/558090-03.